

**JIHOČESKÁ UNIVERSITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

**ZKUŠENOSTI ŽÁKŮ ZŠ
S PREVENTIVNÍMI PROGRAMY**

Autor: Martina Žďánská
Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Bílková
Studijní program: Sociální pedagogika, specializace v pedagogice B 7507
Datum odevzdání: 30.března 2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Název práce Zkušenosti žáků ZŠ s preventivními programy

Zadání práce Student se bude zabývat problematikou šikany a dalších sociálně patologických jevů na 2.stupni základní školy, preventivními programy a jejich využíváním, preventivními aktivitami, jejich formami, pohledem pedagogů a žáků na tyto aktivity.

Jméno studenta Martina Žďánská

Ročník 3.

Studijní program B 7507 Specializace v pedagogice

Obor Sociální pedagogika

Vedoucí práce Mgr. Zuzana Bílková

Katedra Pedagogiky a psychologie

Termín zadání 26.března 2008

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracovala zcela samostatně.

Použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum 30.3. 2009

.....
podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji především Mgr. Zuzaně Bílkové, vedoucí bakalářské práce,
za odbornou pomoc, cenné rady, připomínky a vstřícné vedení
během tvorby této bakalářské práce.

Děkuji rovněž vedení Základní školy v Týně nad Vltavou, které mi umožnilo
provést praktický výzkum. Děkuji všem pedagogům a žákům, jež se na něm
podíleli, především pak ředitelce školy a výchovnému poradci.

ANOTACE

Práce na téma Zkušenosti žáků ZŠ s preventivními programy je rozdělena do části teoretické a praktické. Jejím cílem je zmapovat výskyt šikany na základní škole, zjistit, jak je využíván školní preventivní program, jaký pohled mají žáci na jim předkládané aktivity, jak je vnímají, prožívají a hodnotí

V teoretické části jsou zmíněny sociálně patologické jevy, mezi něž šikana patří, dále pak šikana obecně a preventivní a intervenční programy.

Podstatu praktické části tvoří dotazníkové šetření provedené v listopadu a prosinci 2008 na základní škole a výsledky strukturovaných rozhovorů.

Březen 2009

ABSTRACT

The work on the theme Experience pupils of elementary school with prevention programs is divided into theoretical and practical parts. Its aim is to map the incidence of bullying in primary school, to see how it is used in school preventive program, the students look to them to present activities, as perceived, experienced and evaluated.

In the theoretical part are mentioned socio-pathological phenomena, which include bullying, as well as general and bullying prevention and intervention programs.

Essence of the practical part consists of questionnaire survey conducted in November and December 2008 at primary school and the results of structured interviews.

March 2009

OBSAH

1. Úvod	9
2. Teoretická část	10
2.1. Sociálně patologické jevy	10
2.1.1. Jevy související se šikanou	10
2.1.1.1. Týrání	10
2.1.1.2. Drogy	10
2.1.1.3. Sexuální zneužívání	11
2.1.1.4. Extremismus	11
2.2. Šikana	11
2.2.1. Historie šikany	11
2.2.1.1. Mobbing a bossing	12
2.2.1.2. Kyberšikana	12
2.2.2. Pojem šikana	12
2.2.3. Protagonisté šikany	13
2.2.3.1. Agresor	13
2.2.3.2. Oběť	15
2.2.3.3. Oběť agresorem	15
2.2.3.4. Rodiče protagonistů	16
2.2.4. Agrese	16
2.2.5. Tři praktické pohledy na šikanování	17
2.2.6. Stadia šikany	17
2.2.7. Projevy, příčiny a signály šikany	18
2.2.7.1. Projevy šikany.	18
2.2.7.2. Příčiny šikany	18
2.2.7.3. Vliv rodiny	19
2.2.7.4. Vliv médií	19
2.2.7.5. Signály šikany	19
2.2.7.5.1. Signály pro učitele	19
2.2.7.5.2. Signály pro rodiče	20
2.2.8. Následky šikany	21
2.2.9. Prevence šikany	22
2.2.9.1. Primární prevence	22
2.2.9.2. Sekundární prevence	22
2.2.9.3. Terciální prevence	23
2.2.10. Úloha školy	23
2.2.10.1. Školní šikana v číslech	23
2.2.10.2. Odpovědnost školy za šikanu	23
2.2.10.3. Preventivní působení školy	24
2.2.10.4. Intervenční programy	25
2.2.10.5. Kritéria preventivních aktivit na školách	26
2.2.10.6. Preventivní prostředí	26
2.2.10.7. Postupy při řešení šikany	27
3. Praktická část	28
3.1. Úvod	28
3.2. Praktický průzkum	28

3.2.1. Téma.....	28
3.2.2. Charakteristika.....	28
3.2.3. Záměr.....	28
3.2.4. Cíl průzkumu.....	28
3.2.5. Stanovené předpoklady – dotazník č. 1 pro žáky.....	29
3.2.6. Stanovené předpoklady – dotazník č. 2 pro žáky.....	29
3.2.7. Metody průzkumu.....	30
3.2.8. Harmonogram.....	30
3.2.9 Respondenti.....	30
3.2.10. Dokumentace.....	30
3.3. Vyhodnocení provedeného průzkumu č. 1.....	31
3.3.1. Respondenti.....	31
3.3.2. Otázka č. 1.....	31
3.3.3. Otázka č. 2.....	32
3.3.4. Otázka č. 3.....	33
3.3.5. Otázka č. 4.....	34
3.3.6. Otázka č. 5.....	35
3.3.7. Otázka č. 6.....	36
3.3.8. Otázka č. 7.....	37
3.3.9. Otázka č. 8.....	38
3.3.10. Otázka č. 9.....	39
3.3.11. Otázka č. 10.....	40
3.3.12. Otázka č. 11.....	41
3.4. Vyhodnocení provedeného průzkumu č. 2.....	42
3.4.1. Respondenti.....	42
3.4.2. Otázka č. 1.....	42
3.4.3. Otázka č. 2.....	43
3.4.4. Otázka č. 3.....	44
3.4.5. Otázka č. 4.....	45
3.4.6. Otázka č. 5.....	46
3.5. Vyhodnocení předpokladů a výsledku průzkumu- žáci.....	47
3.5.1. Výskyt šikany.....	47
3.5.2 Preventivní program.....	48
3.6. Rozhovory s pedagogy.....	48
3.6.1. Otázka č. 1.....	48
3.6.2. Otázka č. 2.....	49
3.6.3. Otázka č. 3.....	49
3.6.4. Otázka č. 4.....	49
3.6.5. Otázka č. 5.....	49
3.6.6. Otázka č. 6.....	50
3.6.7. Otázka č. 7.....	50
3.6.8. Otázka č. 8.....	51
3.6.9. Otázka č. 9.....	51
4. Závěr.....	52
5. Seznam použité literatury.....	54
6. Seznam příloh.....	55

1. ÚVOD

Týrání, agrese, drogy, sexuální zneužívání dětí, extremismus a šikana patří v současné době k nejrozšířenějším celosvětovým sociálně-patologickým jevům společnosti. To je jeden z důvodů, proč jsem si k zpracování vybrala jednu z forem násilného jednání - šikanu. Vzhledem k tomu, že jde o aktuální a stále živou problematiku mládeže v dnešní naší společnosti, chci se ve své bakalářské práci zabývat šikanou, chci zjistit, jak jsou využívány preventivní metody, jak je využíván školní preventivní program, zda škola využívá intervenční programy, jaký pohled mají žáci na jim předkládané aktivity, jak je vnímají, prožívají a hodnotí.

Ve své práci se věnuji šikanování jak ze stránky teoretické, v níž využívám knižních i internetových zdrojů, tak i ze stránky aplikační. Průzkum jsem prováděla u žáků Základní školy v Týně nad Vltavou.

Nejprve budu charakterizovat problematiku sociálně patologických jevů obecně, následně do tohoto rámce zasadím problematiku šikany a souvisejících jevů. V dalších kapitolách se zabývám historií a definicí šikany, jejími protagonisty, stadii šikany, signály, projevy a následky šikany, prevencí šikany a odpovědnosti školy.

Protože jsem průzkum prováděla u žáků základní školy, poskytuje teoretická část základní informace o šikaně mezi dětmi školního věku a ve školním prostředí, údaje získané v rámci průzkumu jsou vyhodnoceny a zpracovány formou tabulek a grafů.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Slovo patologie pochází z řeckého pathos, což znamená utrpení. Sociální patologie je souhrnný název pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy. Jedním z nejrozšířenějších sociálně patologických jevů je šikana. Vyskytuje se téměř v každém věku, téměř v každém prostředí. Je svázána s dalšími sociálně patologickými jevy - týráním, drogami, gamblingem, sexuálním zneužíváním, ale i extremismem, antisemitismem a mnoha dalšími.

2.1.1. Jevy související se šikanou

Se šikanou velmi úzce souvisí další sociálně patologické jevy.

2.1.1.1 Týrání

Mezi šikanou a týráním lze mnohokrát vysledovat přímou souvislost. Někteří autoři zmiňují častý výskyt nepřiměřené výchovy, především pak tvrdých trestů v rodinách iniciátorů šikany (Kolář 1996, Říčan 1995). Týrání je jednou z forem násilí, které je páčáno na dětech. Jde o opakované a úmyslné ubližování dítěti, o nepřiměřené tělesné tresty, jež mají za následek těžké ohrožení zdraví dítěte, mnohdy i s následkem smrti. Nejčastější formou trestů jsou tresty fyzické (bití dítěte různými předměty, kopání do dítěte, popálení, pořezání, otravy ...).

Tělesné týrání je tělesné ubližování dítěti anebo jeho nezabránění, případně nezabránění utrpení dítěte včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo že mu vědomě nebylo zabráněno.“ (Definice zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 – citace dle Pötheho 1996, str. 27)

Vedle tělesného týrání, při němž dochází ke zranění, v některých případech i ke smrti dítěte, se vyskytuje se i emoční týrání, které je obtížně zachytitelné. Zahrnuje v sobě nadávky, vyhrožování, vyčítání, ignorování, nadměrně hrubou kritiku, posměch a ponižování dítěte, znehodnocování jeho osobnosti.

2.1.1.2. Drogy

Významným sociálně patologickým jevem je užívání drog. Lidé se vždycky snažili uniknout z reality před těžkostmi a dosáhnout pocitu štěstí, mnoho zážitků a různé inspirace. Přírodní psychoaktivní látky již nestačily, a proto později přišly na řadu uměle syntetizované látky. Po nějakou dobu zbavují člověka pocitu strachu, samoty, depresí. Přestože bylo dokázáno mnoho negativních vlivů těchto látek často s následkem smrti, nedokáží se jich

narkomani zřící. V každé oblasti a kultuře si droga získala své místo. Často je do určité míry užívání drogy tolerováno, někde se droga stala tradicí. Motivací k užívání drog je potřeba vyřešit nějaký problém, potřeba dosahovat uspokojení, která chybí, potřeba ztotožnění se s ostatními, kteří drogu užívají, a tím uchování sociálních vztahů. Užíváním drog vzniká závislost. To je soubor psychických změn, které se vytvoří opakovaným užíváním jakékoli drogy. Rozeznáváme závislost biologickou a psychickou. Droga je tedy psychotropní, zdraví škodlivá látka, návyková, vesměs nelegální nebo omezovaná. Také alkohol a kouření je návykové. Je nutné konstatovat, že alkohol a kouření, přestože jsou legální, jsou [drogou](#), která na sebe nabaluje celou řadu negativních jevů. Často se vyskytují v souvislosti se šikanou, buď jako platidlo, či jako podnět k šikanování.

2.1.1.3. Sexuální zneužívání

Jako jedna z forem šikany se objevuje i agrese se sexuálním podtextem (Kolář 2001). Objektem sexuálního násilí se často stávají děti. Sexuální zneužívání zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, pohlavní kontakt, ale i setkání dítěte s pornografickým materiálem či různými exhibicionisty. Oběť sexuálního zneužívání je dlouhodobě poznamenána traumatizujícími zážitky, které úzce souvisejí s odmítavým postojem k okolí.

2.1.1.4. Extremismus

Také extremismus patří k jevům souvisejícím se šikanou. Agresoři a iniciátoři šikany se často hlásí k extrémním ideologiím. Termínem extremismus je označován krajně radikální postoj. Je to projev intolerance, je to zneuznávání a porušování společenských standardů. To bývá velmi často spojováno s násilím, agresí nebo hrozbou násilí.

2.2. ŠIKANA

Šikana je komplexní problém pedagogický, psychologický, sociologický, mravní. Je to výrazně negativní společenský fenomén, který způsobuje omezování lidských práv a deformaci společenských vztahů. Mnohé studie a šetření ukazují na vysoké procento lidí, kteří se s určitou podobou šikanování setkali, a to v roli svědka či dokonce v roli samotné oběti.

2.2.1. Historie šikany

S podstatou šikany se člověk setkával odjakživa. Za jakýkoli prohřešek byl potrestán. Tresty byly časově i místně různé. Vždy však kromě potrestání šlo i o ponížení a pokoření člověka. Trestání přihlíželi diváci, kteří mohli trestaného uhdit, plivat na něj, nadávat mu. Utrpení trestaného se různými způsoby prodlužovalo. Dnes je ve většině zemí mučení zakázáno. Na jeho místo nastupuje šikana.

2.2.1.1. Mobbing a bossing

Se šikanováním se může setkat kdokoli bez ohledu na věk. V současné době se rozšiřuje tzv. mobbing a bossing. Jsou to pojmy pocházející z angličtiny a znamenají šikanování zaměstnance. Mobbingem označujeme šikanování ze strany spolupracovníků, výraz pochází z anglického to mob, což znamená vrhnout se, srostit, obtěžovat. Bossing je šikanování ze strany vedoucích pracovníků. Protože se mobbing a bossing týká dospělých, nebudu se jimi dále zabývat.

2.2.1.2. Kyberšikana

V dnešní moderní době dostává šikana nový rozměr. Do popředí se dostává šikana, která využívá elektronické prostředky jako jsou mobilní telefony, e-maily, internet, blogy. Její nejobvyklejší projevy představuje zaslání obtěžujících, urážejících či útočných e-mailů a SMS, vytváření stránek a blogů ponižujících či urážejících ostatní. Kyberšikana může sloužit k posilování klasických forem šikany, nejčastěji prostřednictvím nahrání scény na mobilní telefon a jejího následného rozeslání známým dotyčného, popřípadě vystavení na Internetu. Počet případů kyberšikana na školách prudce vzrůstá.

2.2.2. Pojem šikana

Slovo šikana pochází z francouzského chicane, jehož synonyma jsou týrání, příkoří, obtěžování, potíže, pronásledování, ubližování. Pojem šikana v české prostředí zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda. Šikana je jakékoli chování, jehož záměrem je někomu ublížit.

Dle Pötheho (1996) se pod pojmem šikanování dětí rozumí široký okruh chování dítěte nebo skupiny dětí, snaha ohrozit, ponížit nebo jinak ublížit jinému dítěti. Šikana zahrnuje nadávání, výsměch, vydírání, omezování osobní svobody, tělesné napadání a mnoho jiných forem.

Podle Malé (1995) je šikana určitou formou agrese. Patří ke společenským fenoménům této doby. Vzniká narušením mezilidských vztahů s možností, že se šikanovaný později stává šikanujícím (na internátě nebo v armádě). V jeho blízkosti se vyskytovaly tělesné tresty a násilí.

Koláře (2001) říká, že o šikaně hovoříme tehdy, jestliže jeden nebo více žáků zcela úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje své spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.

Metodický pokyn MŠMT čj. 28 275/2000 – 22 definuje šikanu takto: *„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrášovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků,*

kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví. “

(článek 1, odstavec 1 metodického pokynu, Věstník MŠMT 1/2001)

Dne 1.1.2009 vstoupil v platnost pod čj. 24 246/2008-6 metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Definice šikany tu je v podstatě shodná s definicí v dnes již neplatném pokynu z roku 2001, je však rozšířena : „ *Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikana. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky a podobně. „*

(článek 1, odstavec 1, metodického pokynu)

Občanské sdružení proti šikaně říká, že šikanování ve škole i v zaměstnání zahrnuje všechny formy psychického a fyzického násilí páchaného agresorem nebo skupinou agresorů na oběti - jedinci, který se této z vůli z nejrůznějších důvodů neumí, nemůže nebo nechce bránit.

(www.sikana.cz)

2.2.3. Protagonisté šikany

Mezi protagonisty šikany patří agresor a oběť, ale i členové skupiny, v níž se šikana odehrává.

2.2.3.1. Agresor

Řada dětí má sklon k násilí. Agresivní sklony se utvářejí již v prvních letech života. Chování našich rodičů, jejich představy a očekávání jsou nám vryty hluboko do podvědomí. Vytvářejí základ pro naše povinnosti, zákazy a postoje k sobě a okolí. jedním z motivů šikany je touha po moci, přání ovládat druhého člověka. Dalším motivem je krutost, určitou roli hraje i zvědavost, závažným fenoménem dnešní doby je mediální násilí, které svádí k napodobování. Agresor je vždy „ ten silný „. Může mít zvýšenou potřebu sebeprosazení.

Podle Pötheho (1996) jsou šikanující děti velmi fyzicky zdatné a mají kladný vztah k projevům agrese. Vyskytují se u nich poruchy čtení, pozornosti, objevuje se hyperaktivita. Obvykle jsou posuzovány jako děti s nižším IQ. V rodinách agresorů převládají tělesné tresty, které často přecházejí k týrání.

Násilníci trpí hlubokým pocitem méněcennosti, ta se promítá do neschopnosti navázat vztahy s vrstevníky.

Malá (1995) se dívá na agresora jako na dítě, v jehož blízkosti se vyskytovaly tělesné tresty a násilí. Agresor nemá zájem o čtení literatury, jeho inteligence je buď podprůměrná, nebo naopak nadprůměrná. Většinou jde o adolescenta, který je velmi tělesně zdatný s otevřeně kladným vztahem k projevům násilí a agrese.

Podle Koláře (2001) agresorův duševní a mravní vývoj je zastaven a upevňuje se u něj antisociální postoj. Agresor nepocítil sílu společnosti ve vynucování pravidel správného chování vůči svým bližním. Nikdo jej nenaučil a nevedl k tomu, co se smí a nesmí, jak se má chovat k druhému člověku. Je výrazně egocentricky zaměřený, úcta ke člověku je mu cizí.

Na základě výzkumu rozeznává Kolář tři typy agresorů. Je to :

První typ : hrubý, primitivní, impulsivní, s kázeňskými problémy, narušeným vztahem k autoritě

forma šikanování: šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování druhých

specifika rodinné výchovy: častý výskyt agrese a brutality u rodičů

Druhý typ: slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, zvýšeně úzkostný

forma šikanování: násilí a mučení je cílené a rafinované, bez přítomnosti svědků
specifika rodinné výchovy: časté uplatňování důsledného a náročného přístupu rodičů, někdy až vojenského drilu bez lásky

Třetí typ: „srandista“, optimistický, dobrodružný, výmluvný, často oblíbený

forma šikanování: šikanuje pro pobavení sebe i ostatních

specifika rodinné výchovy: nebyla zjištěna

(M. Kolář, Skrytý svět šikanování na školách, 1997, str.55)

Řičan (1999) říká, že pro šikanující děti je typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat.

Osobnost agresora může tedy mít mnoho různých podob. Odborníci se ve svých názorech na osobnost agresora často neshodují. Mezi zmiňovanými znaky se vyskytuje jak vyšší, tak i nižší intelekt, dobrá, ale i horší socioekonomická situace a také různé pozice v kolektivu. Jednotliví autoři se však shodují především v tom, že agresori jsou lidé s pozitivním postojem k násilí, lidé s absencí morálních hodnot, lidé, kteří často pocházejí z problematického rodinného prostředí.

Existuje však šikana, v níž není důležitá osobnostní charakteristika agresora. Jedná se o tzv. tradice různých institucí, kdy se šikana začne rozvíjet sama od sebe a jedinci jsou šikanováni a šikanují na základě tradice (internáty, dříve vojna). Touto šikanou se však zabývat nebudu. Jak již bylo uvedeno, hlavním tématem této práce je zmapování situace na základních školách.

2.2.3.2. Oběť

Obětí šikany se může stát kterékoli dítě. Může to být dítě, které v něčem vyniká, může to být dítě, které má naopak nějaký handicap. Je to zpravidla dítě, které se nenaučilo obranným postojům, jeho pasivita provokuje násilníky. Jsou to děti zvyklé se podřizovat.

Pöthe (1996) tvrdí, že obětí se stávají děti, které se nemohou bránit. Buď nejsou fyzicky obratní, nebo jsou tělesně menší a slabší, jsou postiženy mentálně, mohou být ze sociálně slabší rodiny. Znevýhodněné mohou být i děti s odlišnou barvou pleti, jiným etnickým nebo kulturním původem. Často jsou to děti, které rodiče přehnaně omezují a kontrolují, a tím nesamostatnost a závislost dítěte.

Podle Malé (1995) se oběť sama bránit neumí, není dostatečně tělesně zdatná. Stydí se za to, že je obětí, není schopna obrátit se s prosbou na kohokoli – spolužáky, rodiče, učitele.

Kolář (2001) vidí oběť často jako introvertní žáky, tiché a nenápadné děti, které se stávají terčem posměchu, nárazek a vyhrožování. Obětí se stává příliš viditelná bojácnost, ustrašenost a slabá reaktivita v zátěžových situacích. Ve střetu s agresorem ztrácí oběť hlavu, propadá panice, výčitkám svědomí až sebekritičnosti. Většinou se jedná o děti tiché, plaché s nízkým sebevědomím či děti prosazující zastaralé názory svých rodičů, tedy s dětmi s odlišnými názory než mají jejich vrstevníci. Obětí se stávají děti, u kterých se vyskytuje obezita, tělesná neobratnost či jakákoli tělesná vada, dále pak děti s opožděným duševním vývojem, který se může projevovat dezorientací v sociálních vztazích, naivitou a zvýšená sugestibilitou. V podstatě rozlišuje tři typy obětí. 1. typ tvoří oběti tzv. slabé, tedy s tělesným či duševním handicapem, 2. typem jsou oběti „silné“, a nahodilé a 3. typ jsou oběti deviantní. Dále dle Koláře (1997) existují oběti zcela izolované, tedy děti, které nemají žádného kamaráda, a oběti s alespoň nějakým pozitivním vztahem.

Autoři se shodují v tom, že oběť šikany je neschopna bránit se. Bezmocnost a slabost oběti agresivní jednání šikanujícího stimuluje a posiluje. Za oběť však nelze považovat pouze ty, na nichž je jakékoli násilí páčáno, ale i ty, kteří jsou svědky šikanování. Šikanování představuje destrukci vztahů ve skupině.

2.2.3.3. Oběť agresorem

Zvláštní skupinu dětí tvoří ty, které jsou obětí, současně však také agresory. Protože jsou samy šikanovány, šikanují ještě slabší nebo se z důvodu zbabělosti účastní šikanování ve skupinách. Takovým je třeba žák, který je neoblíbený, sám je často šikanovaný, ale připojí se k šikaně jiného spolužáka jen proto, aby získal popularitu.

2.2.3.4. Rodiče protagonistů

Rodiče dětí pojem šikana znají, rozumí mu, ale jsou přesvědčeni, že jejich dítě se šikaně vyhne. Neuvědomují si, že šikana se může objevit kdekoli a kdykoli. Neuvědomují si, že i jejich dítě se může stát obětí šikany, přestože je fyzicky vyspělé, přestože je inteligentní.

Rodiče agresorů o tom, že jejich dítě někoho šikanuje nevědí, protože agresor se svými činy většinou doma nechlubí. Pokud se o šikanování dozvědí, reagují různě. Jedni odmítají, že by jejich dítě komukoli ubližovalo, své dítě chrání. Jiní jsou z chování dítěte zděšeni, dítě je tělesně potrestáno, což však vede spíš k zesílení agrese. Jsou i rodiče, kteří dítě nekriticky hájí, s jeho činy souhlasí, neboť „jejich dítě se v životě neztratí“.

Rodiče obětí se o šikaně dovědí častěji než rodiče agresorů. Ideální je, když se dítě doma svěří. K tomu však velmi často nedojde. Příčinou bývá strach, pocitu viny, často i stud. Někdy jsou příznaky šikany tak zřejmé, že rodiče pochopí, o čem jde. I jejich postoj je různý. Někteří radí dítěti, aby se nebránilo a nezhoršovalo si situaci, někteří se tvrdí, že se o nic nejedná, že právě tohle patří k životu v kolektivu, jiní dokonce obviní dítě z toho, že si za šikanu může samo a žádají od něj, aby si to samo vyřídilo. Mállokterý z rodičů nevyhoví dítěti, které prosí, aby ve škole nic neříkali, a do školy zajde.

2.2.4. Agrese

Dětská agresivita se vyvíjí v návaznosti na výchovné metody rodičů či vychovatelů. První náznaky agresivity se u dítěte objevují vstupem do konfliktních situací, kdy se dítě snaží agresivním výbuchem zaujmout určité postavení. Dítě je od rodičů usměřováno ve své fyzické aktivitě, čelí příkazům a zákazům a je vedeno k plnění povinností. Důležitá je zde role rodiče a jeho výchovné postupy. Pokud je dítě opakovaně vystavováno nadměrnému křiku, fyzickému násilí a trestům, je jeho odpor vůči rodičům stupňován. Vzor tohoto jednání si dítě odnáší dál do svého života a uchyluje se k němu, neboť je již z dětství naučeno čelit tomuto násilí. Je pravděpodobné, že dítě formy chování svých rodičů v dospělosti převezme.

Dítě je nejslabší člen rodiny a stává se nejčastější obětí dysfunkce. Týrající rodiče se nedokáží dostatečně ovládat a mají sklony reagovat formou násilí. Jde převážně o jedince duševně narušené, toxikomany a alkoholiky, kteří ztrácejí zábrany v ovládnutí se nad sebou samým. Jsou příslušníky dysfunkčních rodin, kde byly konflikty a násilí mezi partnery každodenní rutinou. M. Vágnerová (2004)

Rodina je obvykle uváděna jako přirozené prostředí, které má na dítě a jeho výchovu největší vliv. Pokud se však v rodině vyskytuje hrubé násilí ve zvýšené míře, kruté zacházení, bezcitná výchova a ponižování, lze to považovat za predeliktivní faktor. Je pravděpodobné, takové dítě bude v budoucnu trpět některou z poruch chování.

2.2.5. Tři praktické pohledy na šikanování

Kolář M. (2001) popisuje šikanování ze tří pohledů. Je to pohled zvnějšku, který vidí šikanování jako nemocné chování, kdy jeden nebo více žáků týrá, většinou opakovaně, spolužáka. Projevy šikanování se odehrávají uvnitř skupiny, za jakýmisi „zavřenými dveřmi“. Kolář ale vidí šikanování i jako závislost, kdy agresor prožívá při trápení své oběti příjemné pocity slasti, které chce opakovat. Tady jde o vzájemnou vazbu oběti a agresora, kdy se projevuje lidská strategie skrýt strach vlastní a využít strachu druhého. Třetím pohledem pak je šikanování jako porucha vztahů ve skupině, neboť šikana není záležitostí pouze agresora a oběti, ale i všech členů určité skupiny.

2.2.6. Stadia šikany

Kolář (2001) popsal pět stadií projevů šikany.

První stadium nazval „zrod ostrakismu“. V každé skupině se najdou jedinci, kteří jsou nejméně uznávaní, nejméně oblíbení. V tomto stadiu jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají si z něho legraci. Dítě začíná přijímat roli utlačovaného, nedokáže se bránit. Tato situace je zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium pojmenoval „fyzická agrese a přitvrzování manipulace“. V různých zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizování, tedy ti „vypovězení“, žáci sloužit jako jakýsi hromosvod, ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity třeba z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chodit do školy je nebaví. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu spíš subtilní fyzická agrese. Jde tedy o to, že psychický nátlak přerůstá ve fyzickou agresi.

Třetí stadium je jakýmsi klíčovým momentem a je nazváno „vytvoření jádra“. Tady se vytváří skupina agresorů, jakési úderné jádro. Tito šikanující začnou spolupracovat a teď již systematicky, nikoliv pouze náhodně, šikanují nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Jestliže se v tomto stadiu nepodaří postavit hráz, šikana pokračuje.

Čtvrté stadium by se dalo nazvat „většina přijímá normy“. Působení agresorů je tak silné, že jejich normy jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě, aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium je tzv. „totalita neboli dokonalá šikana“. Násilí jako normu přijímají všichni členové daného společenství. Šikanování se stává skupinovým programem. Nastává éra „vykořisťování“, kdy agresori sami sebe označují za

„ otrokáře „, „ nadlidi „, „ krále „, a podobně, oběti pak za své „ otroky „, „ podlidi „, „ poddané „. Jedni mají všechna práva, ti druzí pak nemají práva žádná. Toto stadium se v běžných třídách základních škol vyskytuje málokdy, je to záležitost středních škol, ale především výchovných ústavů a věznic.

2.2.7. Projevy , příčiny a signály šikany

Šikana je závažný společenský problém, který je obtížné odhalit. Agresor se šikanováním nechlubí, oběť se nahlásit šikanu bojí, okolí většinou mlčí. Existence šikany je většinou popírána či bagatelizována. Mnohdy je šikanování považováno za škádlení, za projev dětských her. Přesto lze poměrně snadno vysledovat signály, které by vychovatelé neměli přehlédnout, přejít bez zájmu. Tyto signály jsou blíže jsou uvedeny v následujících kapitolách.

2.2.7.1. Projevy šikany

Šikana znamená promyšlené týrání. Ve svých projevech má velice různou podobu. Šikanu rozlišujeme fyzickou přímou a nepřímou, verbální přímou a nepřímou, nový Metodický pokyn udává i šikanu smíšenou, tedy kombinaci verbální a fyzické šikany. Navíc vždy je šikana buď aktivní nebo pasivní. Příkladem fyzické aktivní přímé šikany může být tělesné napadnutí spolužáka, za fyzickou aktivní nepřímou pak považujeme to, že agresor pošle na oběť své komplice, ale sám se bití neúčastní. Fyzickou pasivní přímou šikanou rozumíme fyzické bránění oběti v tom, aby dosáhla svého cíle (agresor ji nepustí sednout do lavice), za fyzickou pasivní nepřímou pak pokládáme odmítnutí splnění požadavku (agresor drží dveře, aby oběť nemohla odejít). Příkladem verbální aktivní přímé šikany je nadávání, urážení, zesměšňování, příkladem verbální aktivní nepřímé je například rozšiřování pomluv. Právě sem patří kyberšikana. Za verbální pasivní přímou šikanu lze považovat neodpovídání na pozdrav, ignorování jedince, za verbální pasivní nepřímou pak to, že se ani spolužáci oběti při nějakém nespravedlivém obvinění nezastanou. Většinou jde ovšem nepřímá šikana ruku v ruce se šikanou přímou.

2.2.7.2. Příčiny šikany

Podle Říčana (1999) lze zobecnit příčiny šikany jako :

- tlak kolektivu, kdy je jedinec nucen chovat se tak, jak se očekává. Často tu dochází k rozporu mezi tím, co cítím, chci a tím, co musím, co ode mě okolí očekává
- touha po moci, tedy přání ovládat druhého, uspokojit své ego. Nezáleží na tom, zda jedinec chce ovládat druhého za účelem prospěchu (nabytí hmotných věcí) či za účelem získání pocitu moci nad druhým
- motiv krutosti, snaha vidět někoho trpět

- zvědavost, experiment, kdy cílem je zjistit, jak bude oběť reagovat na ponížení, bolest, jak velký bude jeho strach

2.2.7.3. Vliv rodiny

Pro výchovu dítěte je důležitá zdravá a funkční rodina. Vliv na rozvoj násilí vidí psychologové především v nesprávné výchově. Rodiče mají na své dítě z různých důvodů málo času. Dětem často chybí představa, co je správné a co nesprávné. Zdravá a funkční rodina musí zabezpečit nejen fyzické potřeby dítěte, ale zajistit i jeho potřeby citové. Nesprávná výchova je jednou z příčin budoucí šikany.

2.2.7.3. Vliv médií

Náš svět je plný agrese. Trh je zaplaven počítačovými hrami plnými násilností, televizními filmy bohatými na agresi. Děti a mládež k nim mají snadný přístup. Je dokázáno, že sledování násilných činů mění postoj člověka k násilí. Pro děti je často velmi obtížné rozlišit film a skutečnost. Častým sledováním násilí ztrácejí soucit, přestávají vnímat utrpení a smrt jako realitu. Děti, které sledují často agresivní scény, které hrají bojové počítačové hry se samy chovají agresivněji. I proto někteří mladí v poslední době přestávají být pouze diváky, ale stávají se aktéry. Mnohé násilné činy spáchané ve skutečnosti jsou totiž napodobeninami filmových výjevů. Jak ale upozorňují někteří autoři, (Čermák, 1998) nelze chování dětí jednoduše odvozovat od obsahu toho, co sledují v televizi či na internetu. Hodně zde záleží na tom, přes jaké filtry tyto informace procházejí, tedy zda a jak je komentují rodiče a další pro děti významné osoby a jak se vůči těmto obsahům vymezují.

2.2.7.5. Signály šikany

Protože šikanu nelze snadno odhalit, je důležité věnovat dostatečnou pozornost případným varovným signálům (citováno podle Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 28 275/2000-22). I nový Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 24 246/2008-6 uvádí v příloze č.1 příklady přímých a nepřímých znaků šikanování jak pro učitele, tak pro rodiče. Oba Metodické pokyny jsou zde zcela stejné.

2.2.7.5.1. Signály pro učitele

Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocенý, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.

- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit. (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!)

Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávisným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

2.2.7.5.2. Signály pro rodiče

Metodický pokyn MŠMT 28275/2000-22 doporučuje upozornit rodiče na to, aby si všimli těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.

- Nechut' jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

2.2.8. Následky šikany

Šikana je jev, který se netýká pouze agresora a oběti. Negativně postihuje oběť, agresora, ostatní členy skupiny, v níž k ní dochází, často však i jedince stojícího mimo tuto skupinu.

U agresora dochází k upevňování jeho antisociálních postojů. Agresor nevnímá žádné hranice lidské důstojnosti, nezná meze slušného chování. Pokud není včas zastaven, páchá hrůzné činy násilí dál ve svém dalším životě.

Ostatní účastníci šikany jsou diváky často krutého a nelidského zacházení. Tím ztrácejí iluzi o společnosti, která by měla chránit člověka a zajistit mu bezpečnost a ochranu před násilím. Jejich názory, že normy mravní a zákonné neplatí, nejsou nikým respektovány a dodržovány, se potvrzují. Většina těchto diváků nedělá nic, co by agresora zastavilo. Jsou pasivními diváky, někteří šikanovat později zkusí sami.

Nejvíce trpí oběť šikany. Potíže, které se u nich objevují, lze zahrnout mezi posttraumatické stresové poruchy. Dochází k poškození fyzického i psychického zdraví jedince. Šikana má za následek únavu, bolesti břicha a hlavy, astmatické záchvaty, poruchy spánku, noční děsy, sklon k úzkosti. Dochází k zhoršení prospěchu, absenci, klesá sebevědomí, objevuje se porucha sebehodnocení, oběti mají problém s navazováním vztahů. Někdy se objeví i tzv. kumulovaný efekt, kdy oběť získává pocit, že chyba je v ní a šikanování si

zaslouží. Dlouhodobé šikanování vede k depresi a apatii, kterou může šikanovaný řešit únikem z reality, tedy k alkoholu, drogám, v závažnějších případech i k pokusům o sebevraždu. Je velmi pravděpodobné, že i oběť šikany se v budoucnu bude dopouštět neetického jednání a bude ubližovat druhému jedinci. (M.Kolář 2001)

Také jedinec (rodič) stojící mimo skupinu, v níž šikana probíhá, je šikanou dotčen. Musí si na dítě najít čas, hovořit s ním, věřit mu, nabídnout mu podporu. Je často nucen omezit čas, který věnuje svým zájmům.

2.2.9. Prevence šikany

Nejlepší obranou proti jakémukoli jevu je prevence. Otázka řešení šikany je však komplikovaná a dlouhodobá. Šikanování se ve větší či menší míře vyskytuje všude. Je silným sociálním stresorem. Je nutno o ní hovořit otevřeně a jako každému jinému negativnímu jevu je důležité předcházet jí. Slovo prevence pochází z latinského *praeventus* a znamená zákrok předem. Prevence by měla být zaměřena na všechny děti a na jejich okolí. Zabývá se šikanou dětí školního věku. Proto i v této kapitole se věnuji prevenci dětí ve školním prostředí.

2.2.9.1. Primární prevence

Primární prevence má za cíl snížit pravděpodobnost výskytu a vzniku šikany. Je zaměřena na riziko vedoucí ke vzniku rizikových skupin, podporuje zdravý vývoj dítěte a rodiny. Patří sem :

- Osvěta veřejnosti a obecná opatření ve prospěch dětí. Pro děti by měla být vytvářena příznivá společenská atmosféra, významnou úlohu tedy hraje tisk, sdělovací prostředky, škola, ale i zákony, vyhlášky a směrnice.
- Vzdělávání rodičů a pedagogů. Důraz vzdělávání je kladen na rodičovskou odpovědnost a profesionalitu pedagogů.
- Výchova pedagogů. Učitel musí zvládnout poznatky o psychické, fyzické, ale i sociální a emoční zátěži dětí. Musí ovládat nejen teorii, ale měl by být vycvičen i v praktických dovednostech.
- Výchova dětí a mládeže, tedy záměrně působit na děti tak, aby aktivně využívaly svůj volný čas v programech, které pro ně budou připraveny, aby se aktivně zapojovaly do mimoškolních činností..

2.2.9.2. Sekundární prevence

Sekundární prevence se zaměřuje na rizikové skupiny dětí, v nichž se již šikana projevila. Sekundární prevence spočívá v práci nejen s obětí a agresorem, ale v práci s celou skupinou. Důležité je situaci správně diagnostikovat a poskytnout pomoc. Jednou z nejdůležitějších zásad při zjišťování míry šikany je

neprozradit zdroj, který nás o šikaně informoval, je nutné chránit ho. Sekundární prevenci zajišťují především kontaktní centra a linky důvěry.

2.2.9.3. Terciální prevence

O terciální prevenci hovoříme v případě, že již došlo k ublížení a je nutné zajistit, aby se toto ublížení neopakovalo a aby důsledky poškození byly minimální. Jejím cílem je tedy zastavit a zabránit pokračování již probíhající šikany.

2.2.10. Úloha školy

Za příznivé podmínky pro rozvoj šikany je považováno prostředí, v němž panuje určitý režim, určitý řád. Je pochopitelné, že řád je žádoucí. Prostředí, v němž se určitý řád uplatňuje, musí být otevřené, musí v něm být prostor pro zpětnovazebné procesy. Škola však bývá prostředím spíše uzavřeným, na zpětnou vazbu od dětí tu není mnoho prostoru. Řada pravidel je přítomna implicitně, chybí explicita, tedy naprosto jasné, zřetelné a přímé vyjádření. Problémem šikany ve škole je ta skutečnost, že šikanování je prováděno dětmi a na dětech. Následky mohou negativně ovlivnit další výchovu jak oběti, tak i agresora. Právě proto, že děti zdaleka nejsou hotovými osobnostmi, hraje škola v boji proti šikaně vysokou úlohu.

2.2.10.1. Školní šikana v číslech

Výzkum v rámci projektu Minimalizace šikany z roku 2005 ukázal, že :

- 40 % žáků na školách bylo šikanováno
- Přes 44 % dětí se stalo svědkem šikany
- Nejčastější formou šikany je posmívání, pomluvy a nadávky
- Fyzickou šikanou trpí nejméně každý desátý šikanovaný
- 21 % dětí je šikanováno každý den
- Nejčastěji je agresor jeden (34 %) či dva (24 %)
- Častěji šikanují chlapci (68%) než dívky (20 %)
- Nejčastěji šikanovanému pomohla třídní učitelka či kamarádi (shodně 25%), pomoc rodičů přišla v 12 %, ve 21 % nepomohl nikdo

(www.minimalizacesikany.cz)

2.2.10.2. Odpovědnost školy za šikanu

Působení na mladou generaci musí mít charakter výchovně vzdělávací. Jde o proces vytváření a upevňování morálních hodnot, zvyšování sociální kompetence dětí a mládeže, o rozvoj dovedností, které vedou k odmítání všech forem sebedestrukce, projevů agresivity. Pedagogičtí pracovníci stejně jako ředitel školy nesou plnou odpovědnost za chování žáků po celou dobu, kdy je

žák ve škole, a při všech akcích pořádaných školou. Pokud k šikanování došlo v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost škola. Prokáže-li se zanedbání ředitele školy nebo některého pedagoga, může být právně nebo pracovněprávně potrestán. Na školském zařízení lze v oprávněných případech požadovat i náhradu škody vzniklé v důsledku šikany. A to jak náhradu na věcech, tak na zdraví, včetně způsobené psychické újmy. Pokud dítě v důsledku šikany nemohlo např. docházet do školy (vyšší stupeň šikany), nese školské zařízení odpovědnost i škody vzniklé rodičům dítěte v důsledku např. uvolnění ze zaměstnání, zajištění hlídání dítěte, zajištění doprovodu do a ze školy apod. Pokud je šikana páchána v tomto období, pak je na místě odpovědnost příslušných pedagogických pracovníků za ní.

Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) : „*jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů).* „ (Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 24 246/2008-6, čl. 3, odstavec 1)

Odpovědnost pedagogických pracovníků je stanovena v § 27 nařízení vlády č. 108/1994, kterým se provádí zákoník práce a některé další zákony, dále čl. 8 Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení č. 14 269/2001-26. Povinnost ředitele je potom stanovena v § 3 zák. č. 564/1990 o státní správě a samosprávě ve školství.

Ředitel školy odpovídá za aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Zajistí :

- vzdělávání pracovníků v akreditovaných kurzech k problematice šikanování
- v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky
- seznámení žáků i pedagogických pracovníků s negativními důsledky šikanování
- doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikany

Pedagogický pracovník vnímá vztahy mezi žáky a atmosféru v třídním kolektivu, kde působí, jako nedílnou součást své práce. Ten, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřežázení trestního činu.

(Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 24 246/2008-6, čl. 4)

2.2.10.3. Preventivní působení školy

V rámci prevence proti šikaně by bylo třeba, aby součástí pedagogického týmu byl psycholog, nezbytné je, aby byl na škole ustaven odborně vzdělaný výchovný poradce a metodik školní prevence. Také vyšší finanční ohodnocení pedagogických pracovníků by mohlo znamenat větší počet mužů mezi pedagogy. Osobnost pedagoga má na osobnost dítěte velmi významný vliv.

Metodický ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. 24 246/2008-6 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení definuje povinnosti školy v oblasti šikany. Školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- podporují solidaritu a toleranci
- podporují vědomí sounáležitosti
- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince

(Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 24 246/2008-6, čl. 4)

V článku 5 výše jmenovaného pokynu je stanovena povinnost každé školy vytvořit si vlastní Program proti šikanování, který se stane součástí Minimálního preventivního pokynu. Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Cílem tohoto programu je : „ *vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí.* (Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 24 246/2008-6, čl. 5) . Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikaně ve školním prostředí dojde. Je tu scénář, v němž jsou situace, jež je škola schopná řešit sama, a scénář, který zahrnuje situace, kdy je nezbytná součinnost školy a specializovaných institucí. S tímto krizovým plánem musí být na začátku školního roku seznámeni jak žáci a studenti, tak jejich zákonní zástupci.

2.2.10.4. Intervenční programy

Podle Wikipedie slovo intervence pochází z latinského *in-ter-venire* a znamená zasahovat, vstupovat do něčeho. Intervence tedy představuje vnější zásah do nějakého procesu za účelem jej ovlivnit, změnit.

V mnohých zemích byly vytvořeny intervenční programy proti šikanování. první rozsáhlý intervenční program byl vytvořen v Norsku. Program *What We Can Do About Bullying* (Co můžeme dělat se šikanováním ?), který vedl Dan Olweus, byl velmi úspěšný. Intervenční programy byly vytvořeny ve Velké Británii, USA, Belgii a řadě dalších zemí.

V Česku byl dosud ověřován pouze jediný speciální školní program proti šikaně. Byl to dvouletý projekt, který byl ukončen roku 2003. Český školní program proti šikanování byl celoškolní a probíhal v rámci širšího projektu Zdravá škola. Jeho autorem byl etoped a psychoterapeut Michal Kolář. Program se zaměřoval výhradně na specifickou primární prevenci a prevenci sekundární. Zásadním rozměrem programu byl celoškolní přístup. Na základě programu bylo specifikováno 13 obecných klíčových komponent, které by neměly chybět v preventivních programech. Jsou to :

- společné vzdělávání a supervize všech pedagogů
- užší realizační tým (ředitel, zástupci třídních učitelů, metodik školní prevence, metodik programu školy podporující zdraví, řešitel projektu)
- zmapování situace a motivování pedagogů pro změnu
- společný postup při řešení šikanování
- prevence v třídních hodinách
- prevence ve výuce
- prevence ve školním životě mimo vyučování
- ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitelů)
- spolupráce s rodiči
- školní poradenské služby
- spolupráce se specializovanými zařízeními
- vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, účast žáků z různých škol)
- evaluace.

V roce 2005 byl díky iniciativnímu zájmu a finanční podpoře Nadace Eurotel nastartován tříletý projekt MIŠ (minimalizace šikany). Do tohoto projektu se během tří let zapojilo 205 pedagogických pracovníků ze 17 škol. (www.kultura.blog.cz – Šikana (článek měsíce)

2.2.10.5. Kritéria preventivních aktivit na školách

Podle J.Marhounové a K. Nešpora (1995) kvalitní prevence ve škole:

- se opírá o spolupráci s rodiči
- probíhá jako kontinuální proces
- zohledňuje zásadu přiměřenosti
- je zaměřena na získání postojů a dovedností a zvýšení odolnosti
- se opírá o akceptovatelné
- je spojena s výchovou k zdravému životnímu stylu a s výchovou k občanské odpovědnosti

Předpokladem úspěšné prevence je získání důvěry dítěte.

2.2.10.6. Preventivní prostředí

Hlavním úkolem je ve škole vybudovat preventivní prostředí.

J. Zatloukal na internetu <http://pes.eunet.cz/clanky/2002/02/19312> doporučuje :

- na viditelná místa ve škole umístit schránku důvěry, kde by děti mohly vyjádřit svůj názor nebo se svěřit se svým problémem
- pořádat pravidelné besedy s odborníkem na téma šikana kolem nás
- zajímat se o třídní klima, udržovat mezi žáky a učiteli vzájemnou důvěru
- podporovat ve třídě soudružnost a vzájemnou spolupráci
- umístit na chodbě ve škole tel.čísla na Linku bezpečí, seznam krizových center, seznam odborníků dle oblastí a kontakt na ně (alkoholismus, kouření, šikana, toxikománie.....)

Další diskutující Z. Joukl doporučuje :

- pořádat pravidelné besedy s žáky s cílem vytvořit ve třídě atmosféru zavrhnoucí šikanu
- umístit na viditelná místa tel.čísla – kontakty na odborníky
- zřídit ve škole schránku důvěry
- pro odhalování skrytých šikan zřizovat skupiny malých detektivů
- snažit se zlepšit komunikaci rodičů se školou
- integrovat tělesně postižené do tříd
- zaměstnat více učitelů mužského pohlaví
- ohrožené děti naučit sebeobraně
- pobyt šikanujících v diagnostické ústavu
- zorganizovat Den bez šikany

Někde se Joukl a Zatloukal shodují. Pořádat besedy, zveřejnit kontakty na odborníky, kteří mohou pomoci, vytvářet ovzduší spolupráce a důvěry je jistě potřebné. S některými návrhy Z.Joukla však nesouhlasím. Malí detektivové podle mě budou brzy odhaleni a stanou se potencionálními adepty na oběti šikanování. Základy sebeobrany by podle mého mínění měly umět všechny děti, navíc je diskutabilní, v kterém okamžiku už lze obranu použít. Pobyt šikanujících v diagnostickém ústavu je spíše represí než prevencí. Nesouhlasím ani se Dnem bez šikany. Proč jeden den ? Ostatní dny lze šikanovat ? Myslím si, že právě tak by si mnozí tuto akci vyložili.

V každém případě vybudovat preventivní prostředí je důležitým úkolem každé školy. Pedagog by měl uplatňovat co nejširší kooperaci mezi dětmi při všech školních činnostech. Měl by podporovat zapojení outsiderů do skupinových aktivit, neboť ti tu mohou jednak zažít úspěch a jednak získat uznání ostatních. Všichni zaměstnanci školy se musí zapojit do prevence, všichni by měli budovat otevřené vztahy mezi členy školního společenství, měli by se snažit o vytvoření příznivého sociálního klimatu. Aby se do prevence mohli zapojit všichni, je třeba dobře zmapovat situaci ve škole – zde bych zmínila možnosti diagnostických a sociometrických technik.

2.2.10.7. Postupy řešení šikanování

Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli totiž hraje strach. Strach oběti, strach agresora, strach ostatních účastníků. Postupy řešení šikanování podrobně uvádí článek 6 Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 24 246/2008-6.

V článku 7 tohoto pokynu jsou uvedena i výchovná opatření.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1.ÚVOD

Účelem praktické části bude srovnat zjištěné skutečnosti z teoretické části bakalářské práce se skutečnou situací dané problematiky na 2. stupni základní školy. Tuto skutečnost chci zjistit pomocí strukturovaných rozhovorů s ředitelkou školy, výchovným poradcem a školním metodikem prevence, dále pak průzkumem pomocí dotazníkové formy. Tento průzkum budu provádět ve všech třídách 2.stupně vybrané školy, průzkum nebude prováděn ve speciálních třídách. Budou stanoveny předpoklady vztahující se k tématu a tyto pak budou srovnány s výsledky průzkumu. Otázky, které jsem zařadila do dotazníku, se budou týkat pouze vybrané školy a života v ní. Vyhodnocením výsledků průzkumu potvrdím nebo vyvrátím stanovené předpoklady.

3.2.. PRAKTICKÝ PRŮZKUM

3.2.1.Téma

Výskyt šikany na druhém stupni základní školy a postoj k dané problematice a pohled žáků na jim předkládané aktivity.

3.2.2.Charakteristika

Ke zkoumání šikany a prevence jsem si vybrala jednu ze základních škol v Týně nad Vltavou. Protože žačkou této školy je i má 11-tiletá dcera, velmi mě zajímalo, zda se na této škole vyskytuje šikana, v jaké míře, zda a jak ji škola řeší, a jaké aktivity jsou v rámci prevence dětem nabízeny.

3.2.3.Záměr

Provedení průzkumu uvedeného tématu na druhém stupni Základní školy v Týně nad Vltavou.

3.2.4.Cíl průzkumu

Zjistit, jak děti školní prostředí hodnotí, zjistit, v jaké míře se na dané ZŠ šikana vyskytuje, zda žáci pojmu rozumí, jaký zaujímají dotazovaní k šikaně postoj a zda vědí, kde mají vyhledat pomoc v případě zjištění daného jevu.

Zároveň jsem chtěla zjistit, zda má škola vypracovaný program, zda a jak ho využívá, zda je ve škole vybudované preventivní prostředí a jak jsou v této oblasti kvalifikovaní pedagogové.

Zajímalo mě, jaké aktivity v rámci prevence jsou dětem nabízeny, jak je děti hodnotí a přijímají.

3.2.5. Stanovené předpoklady - dotazník č.1 pro žáky

Předpoklad č. 1:

Předpokládám, že se žáci na dané základní škole cítí dobře.

Předpoklad č. 2:

Předpokládám, že se v současné době šikana objevuje ve větší míře u žáků vyšších tříd druhého stupně základní školy.

Předpoklad č. 3:

Předpokládám, že v dnešní moderní době se ve škole vytváří prostředí umožňující i kyberšikanu.

Předpoklad č. 4:

Předpokládám, že většina žáků na základní škole rozumí pojmu šikana.

Předpoklad č. 5:

Předpokládám, že většina žáků vnímá šikanu jako nežádoucí jev.

Předpoklad č. 6:

Předpokládám, že v případě projevu šikany, děti vědí, že se ve škole mohou obrátit na pedagoga.

3.2.6.Stanovené předpoklady - dotazník č.2 pro žáky

Předpoklad č.1 :

Předpokládám, že žáci jsou seznámeni se školním preventivním programem.

Předpoklad č.2 :

Předpokládám, že žákům jsou v rámci prevence nabízeny různé aktivity.

Předpoklad č.3 :

Předpokládám, že v rámci prevence nabízí škola různé školní aktivity.

Předpoklad č.4 :

Předpokládám, že žákům jsou v rámci prevence nabízeny různé mimoškolní aktivity.

3.2.7. Metody průzkumu

- Dotazníky pro žáky
- rozhovory - s ředitelkou školy, metodikem školní prevence, třídními učiteli.

Dotazníky použité při průzkumu jsou uvedeny v příloze.

3.2.8. Harmonogram průzkumu

Praktický průzkum bude proveden na Základní škole v Týně nad Vltavou. Respondenty budou žáci 2.stupně základní školy. Budou písemně odpovídat na otázky v dotazníku. Ten neobsahuje identifikační údaje respondenta. Dotazník bude zadán v době běžné výuky, v hodině rodinné výchovy. Období pro zadání dotazníku jsem po dohodě se školou stanovila na prosinec roku 2008 a únor roku 2009.

Vzhledem k tomu, že se šetření dotýká celé školy, bude průzkum proveden v součinnosti s vedením školy a s příslušnými pedagogy. Rozhovory s ředitelkou školy, metodikem školní prevence a třídními učiteli jsem po vzájemné dohodě stanovila na období leden a únor 2009.

3.2.9. Respondenti

Respondenty jsou žáci 2.stupně ZŠ, vždy jedna třída daného ročníku. Předpokládaný vzorek je 80 respondentů.

3.2.10. Dokumentace

Písemná

3.3. VYHODNOCENÍ PROVEDENÉHO PRŮZKUMU Č.1

3.3.1. Respondenti

Průzkum byl proveden podle harmonogramu na stanoveném souboru respondentů. Počet respondentů byl :

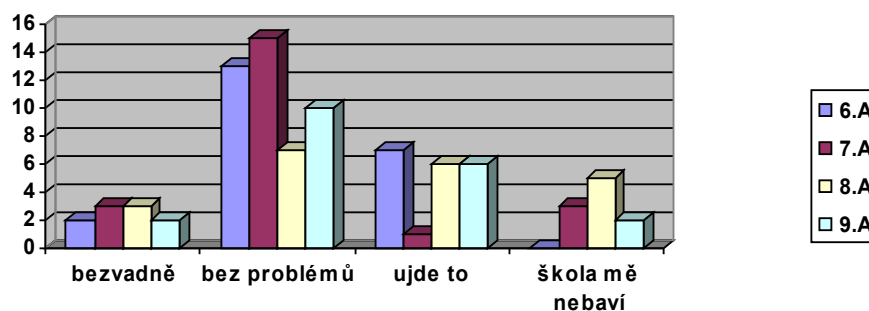
třída	počet
6.A	22
7.A	22
8.A	21
9.A	20
celkem	85

N = 85

3.3.2. Otázka č.1

V otázce jsem zjišťovala klima školy. Ptala jsem se žáků, jak se ve škole cítí.

třída	bezvadně	bez problémů	ujde to	škola mě nebaví
6.A	2	13	7	0
7.A	3	15	1	3
8.A	3	7	6	5
9.A	2	10	6	2
celkem	10	45	20	10

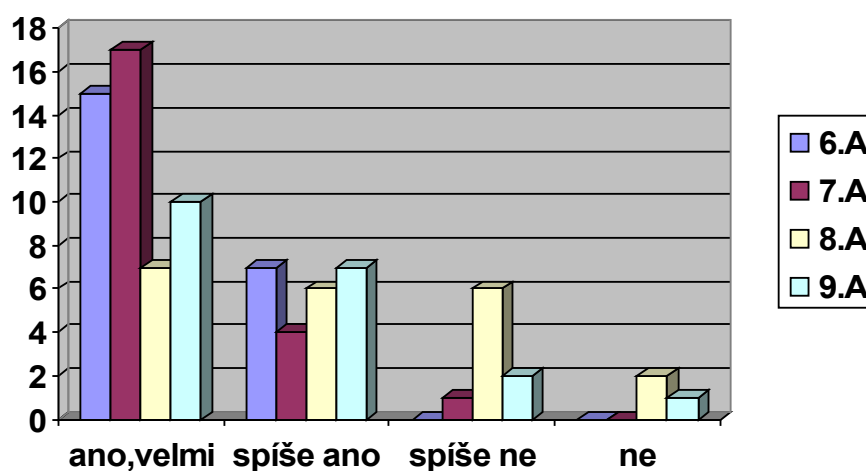

Můj předpoklad č.1, že se žáci ve škole cítí dobře, se potvrdil. 64% žáků se ve škole cítí bezvadně či nemají problémy, 23,52 % žáků nemá se školním prostředím větší problémy, pouze 11,76 % žáků škola nebaví.

3.3.3. Otázka č.2

V této otázce mě zajímalo, jak se žák cítí v daném kolektivu třídy. Chtěla jsem zjistit, jaké je klima třídy.

třída	ano, velmi	spíše ano	spíše ne	ne
6.A	15	7	0	0
7.A	17	4	1	0
8.A	7	6	6	2
9.A	10	7	2	1
celkem	49	24	9	3

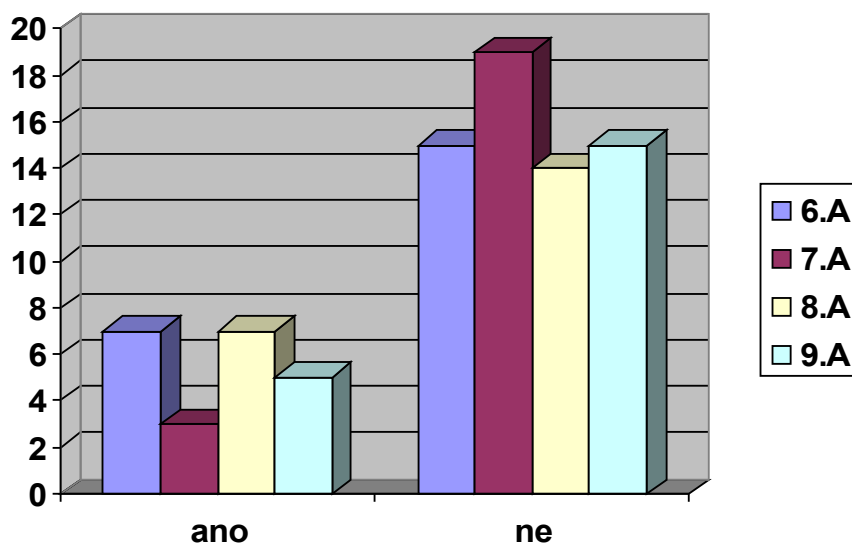

Zjistila jsem, že klima třídních kolektivů je velmi dobré. 57,64 % žáků se ve své třídě cítí velmi dobře, 28,23 % žáků dobře, 10,58 % dotazovaných má s pobytem v daném kolektivu spíše potíže a 3,52 % respondentů se do třídního kolektivu nezařadilo. Problémová se tady jeví 8.A třída.

3.3.4. Otázka č.3

V otázce č.3 jsem zjišťovala, zda se ve třídě objevují party a zda je žák jejich členem.

třída	ano	ne
6.A	7	15
7.A	3	19
8.A	7	14
9.A	5	15
celkem	29	56

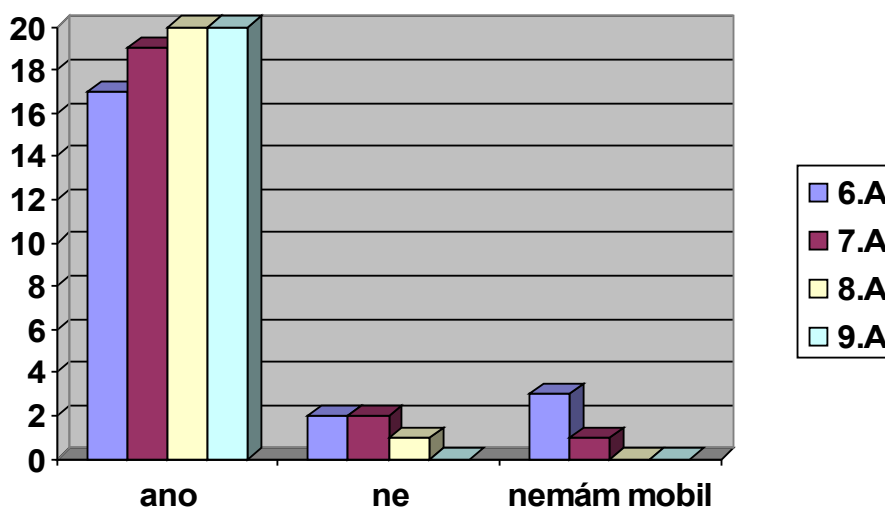

Ve většině tříd party ve třídách vytvořeny nejsou.

3.3.5. Otázka č.4

V této otázce jsem zjišťovala, zda žák vlastní mobil a zda ho nosí do školy.

třída	ano	ne	nemám mobil
6.A	17	2	3
7.A	19	2	1
8.A	20	1	0
9.A	20	0	0
celkem	78	7	4

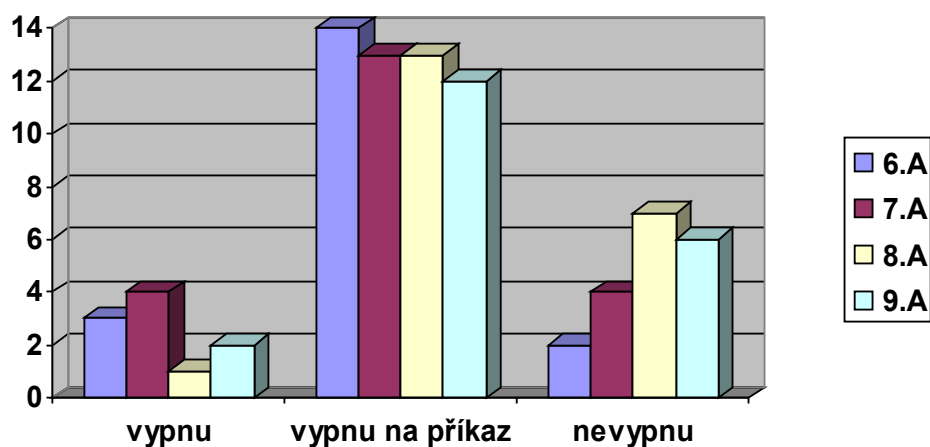

V současné moderní době pouze 4,70 % žáků 2.stupně základní školy nemá vlastní mobil. 95,3 % respondentů mobil vlastní a převážná většina z nich nosí mobil do školy.

3.3.6. Otázka č.5

V otázce jsem zjišťovala, zda žák dodržuje školní řád a má při vyučování mobilní telefon vypnutý.

třída	vypnu	vypnu na příkaz	nevypnu
6.A	3	14	2
7.A	4	13	4
8.A	1	13	7
9.A	2	12	6
celkem	10	52	19

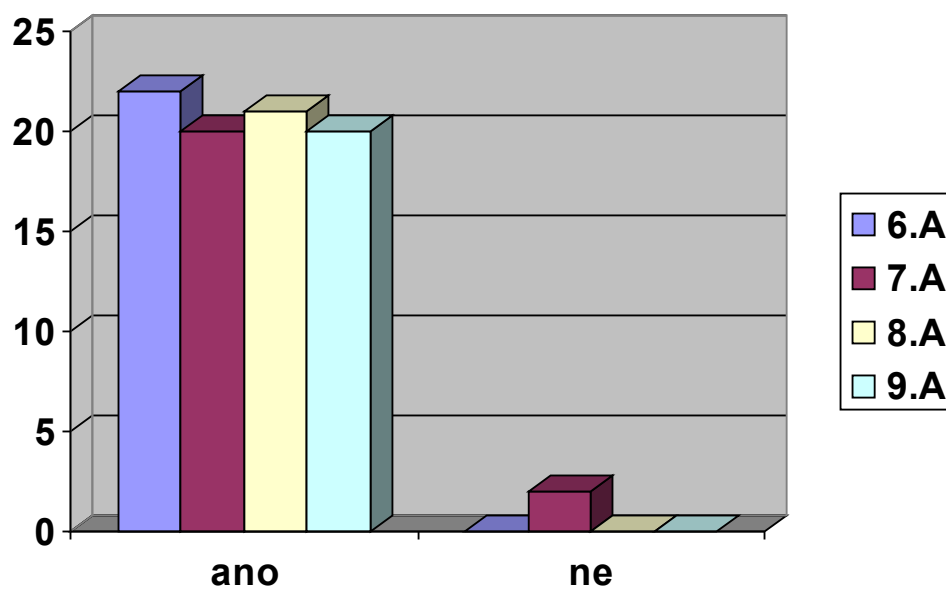

Většina žáků v tomto směru nedodržuje školní řád. Při vyučování má mobil vypnutý pouze 12,34 % respondentů, 64,19 % dotazovaných vypne mobil až na základě příkazu vyučujícího a 23,46 % žáků mobil nevypne vůbec. Toto zjištění spolu se zjištěním v otázce č.4 potvrzuje můj předpoklad, že na škole je prostředí umožňující vznik kyberšikany.

3.3.7. Otázka č.6

Cílem této otázky bylo zjištění, zda žáci vědí, co je šikana.

třída	ano	ne
6.A	22	0
7.A	20	2
8.A	21	0
9.A	20	0
celkem	83	2

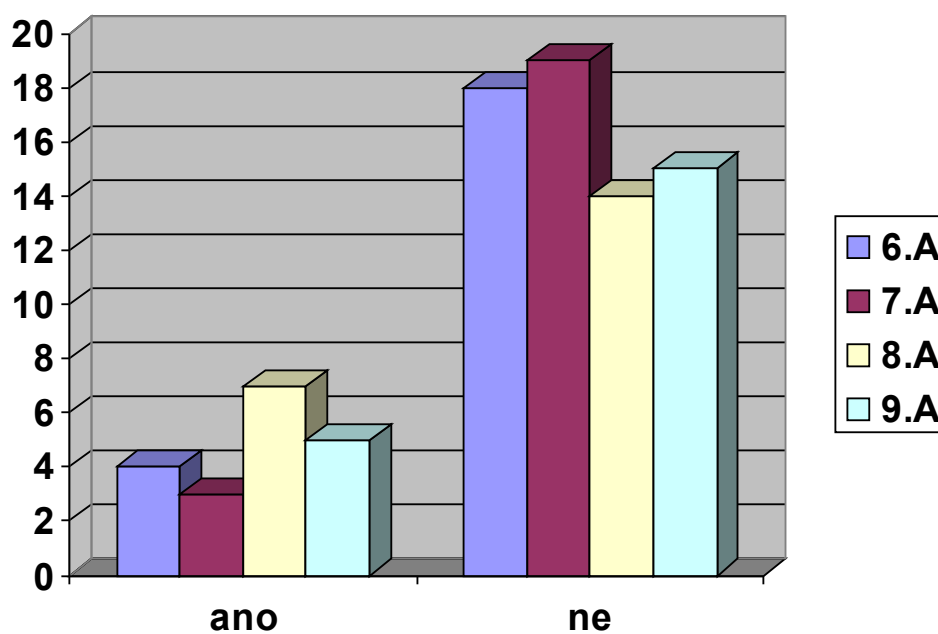

97,64 % žáků ví, co je šikana. Tím se potvrdil můj předpoklad č.4.

3.3.8. Otázka č.7

V otázce č.7 mě zajímalo, zda žák byl někdy svědkem šikany.

třída	ano	ne
6.A	4	18
7.A	3	19
8.A	7	14
9.A	5	15
celkem	19	66

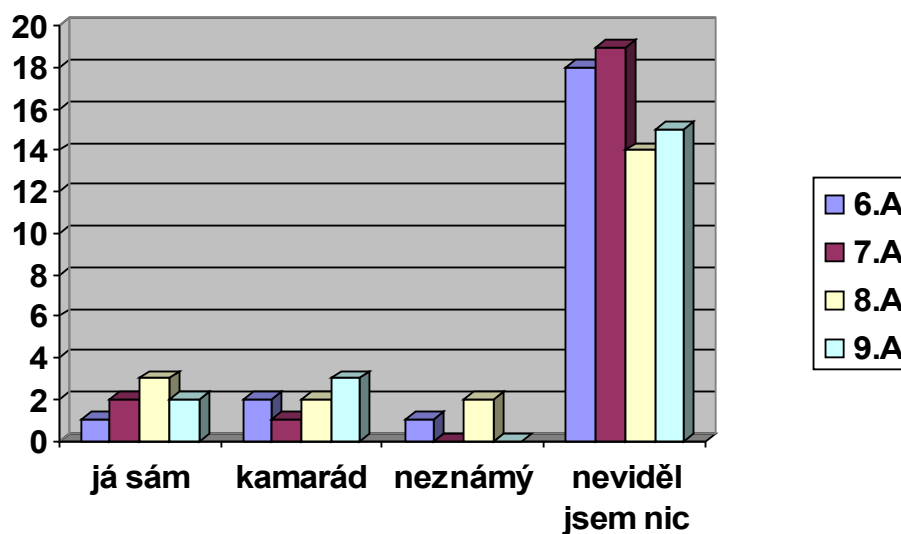

Většina žáků svědkem šikany nebyla. 77,64 % uvedlo, že se šikanou nesetkalo. 22,36 % respondentů svědkem šikany bylo. Nejvíce kladných odpovědí na tuto otázku se vyskytlo opět ve třídě 8.A.

3.3.9. Otázka č.8

V otázce č.8 jsem zjišťovala, kdo byl obětí šikanování, jehož byl žák svědkem.

třída	já sám	kamarád	neznámý	neviděl jsem nic
6.A	1	2	1	18
7.A	2	1	0	19
8.A	3	2	2	14
9.A	2	3	0	15
celkem	8	8	3	66

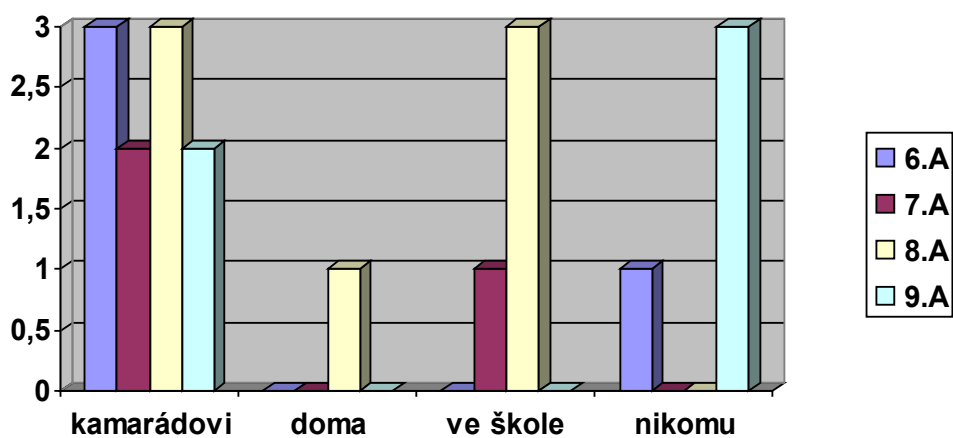
9,41 % dotazovaných uvádělo jako oběť šikany sama sebe, shodně 9,41 % uvádělo odpověď kamarád, 3,52 % uvedlo, že obětí byl neznámý a 77,64 % respondentů svědkem šikany nebylo.

Otázky č.7 a 8 potvrzují můj předpoklad, že více šikany se vyskytuje ve vyšších ročnících 2.stupně základní školy.

3.3.10. Otázka č.9

V této otázce jsem hledala odpověď na dotaz, komu se dítě, které bylo svědkem šikanování, svěřilo. Zajímalo mě, zda skutečnost šikany žák někomu oznámil.

třída	kamarádovi	doma	ve škole	nikomu
6.A	3	0	0	1
7.A	2	0	1	0
8.A	3	1	3	0
9.A	2	0	0	3
celkem	10	1	4	4

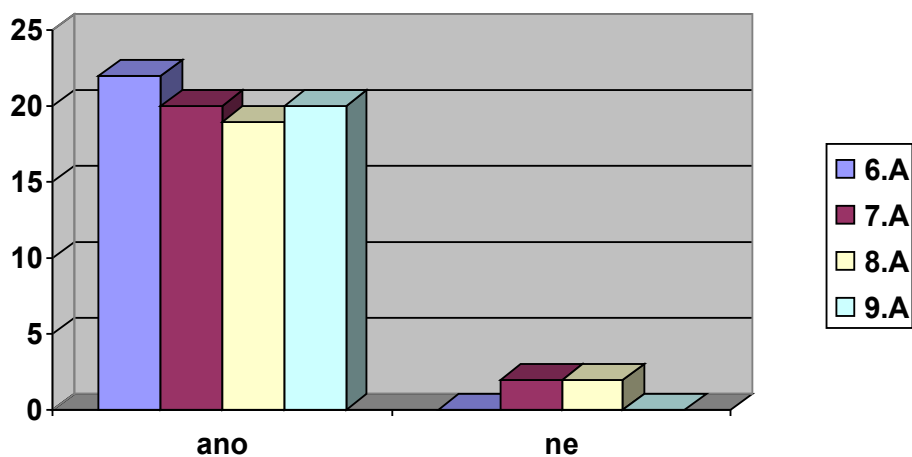

Z 19 žáků, kteří uvedli, že byli svědkem šikany, 52,64 % se svěřili kamarádovi, jenom 1 žák, tedy pouhých 5,26 % o skutečnosti vyprávěli někomu z rodiny, 21 % respondentů šikany nahlásilo ve škole a 21 % respondentů o šikaně neřeklo nikomu. Zajímavé je, že se vyskytlo vyšší % oznámení ve škole než doma.

3.3.11. Otázka č.10

V předposlední otázce jsem zkoumala, vědí-li žáci, co mají dělat, jsou-li svědkem šikanování.

třída	ano	ne
6.A	22	0
7.A	20	2
8.A	19	2
9.A	20	0
celkem	81	4

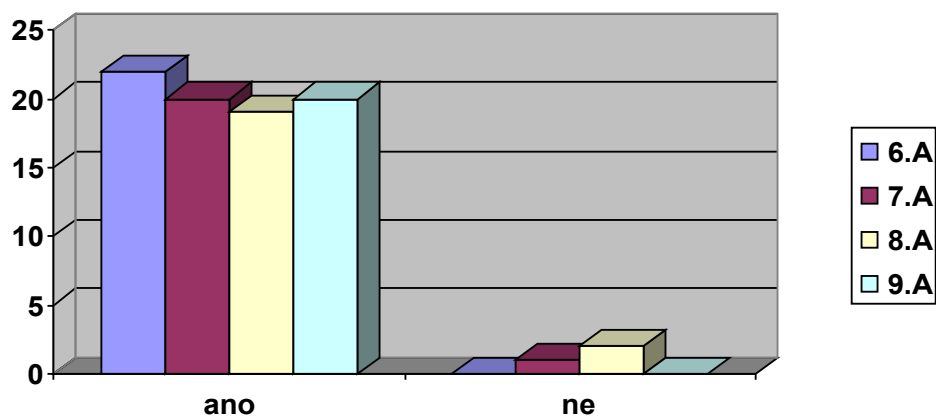

95,29 % respondentů ví, jak by se měli zachovat v případě, že jsou svědkem šikany. Tím se potvrdil můj předpoklad č.6.

3.3.12. Otázka č.11

V poslední otázce mě zajímalo, jaký je vztah žáků k agresorovi, zda chtějí, aby byl agresor potrestán.

třída	ano	ne
6.A	22	0
7.A	20	1
8.A	19	2
9.A	20	0
celkem	82	3

96,47 % žáků chování agresora odsuzuje a vyžaduje pro něj trest, pouhých 3,53 % dětí si myslí, že by agresor potrestán být neměl. Opět převažují žáci ze třídy 8.A. Odpovědi na tuto otázku se potvrdil můj předpoklad č.5.

3.4. VYHODNOCENÍ PROVEDENÉHO PRŮZKUMU Č.2

3.4.1. Respondenti

Průzkum byl proveden podle harmonogramu na stanoveném souboru respondentů. Počet respondentů byl :

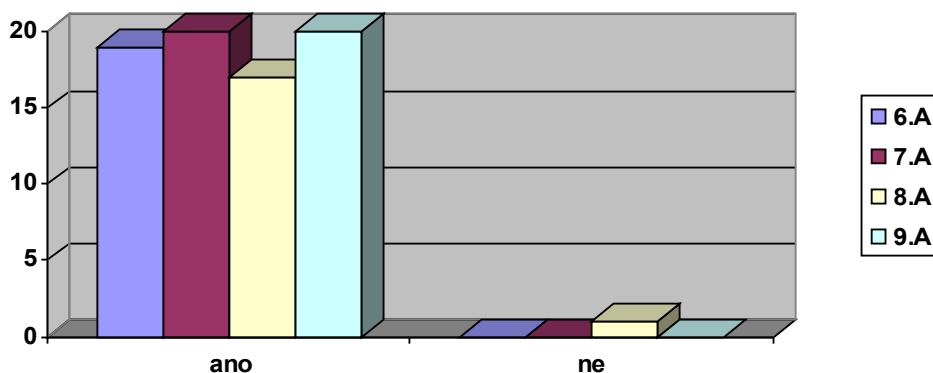
třída	počet
6.A	19
7.A	20
8.A	18
9.A	20
celkem	77

N = 77

3.4.2. otázka č. 1

V 1.otázce jsem zjišťovala, zda žáci vědí o tom, že je na škole vytvořen preventivní program.

třída	ano	ne
6.A	19	0
7.A	20	0
8.A	17	1
9.A	20	0
celkem	76	1

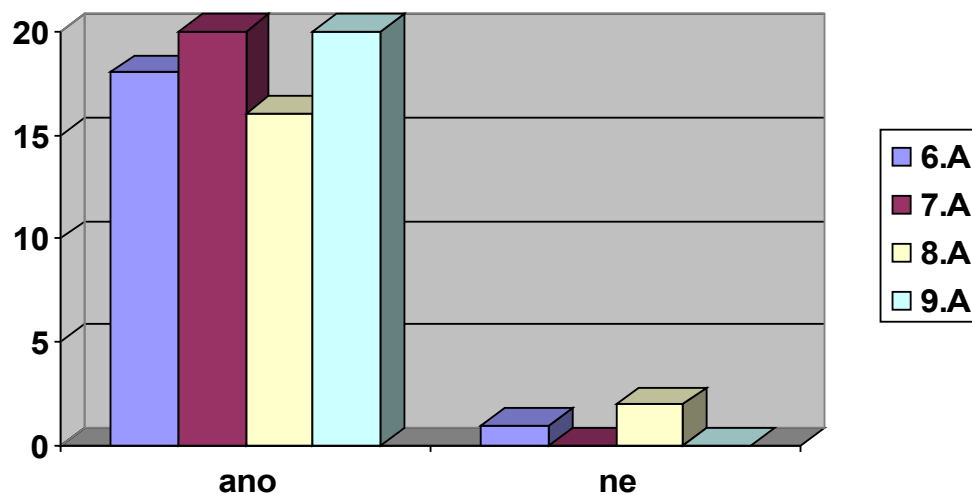

98,70 % žáků ví, že škola má zpracovaný preventivní program.

3.4.3. otázka č. 2

V otázce č.2 mě zajímalo, zda jsou žáci s obsahem tohoto programu seznámeni.

třída	ano	ne
6.A	18	1
7.A	20	0
8.A	16	2
9.A	20	0
celkem	74	3

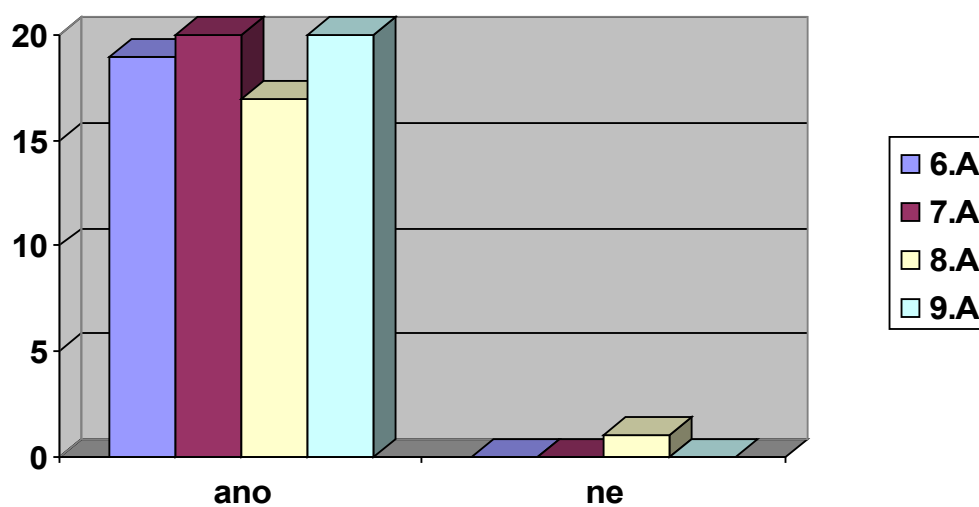

V otázce č.2 jsem zjistila, že 97,36 % žáků je s obsahem školního preventivního programu seznámeno.

3.4.4. otázka č. 3

V otázce č.3 jsem zjišťovala, zda jsou žákům v rámci prevence nabízeny nějaké školní aktivity (sportovní, kulturní, výukové...)

třída	ano	ne
6.A	19	0
7.A	20	0
8.A	17	1
9.A	20	0
celkem	76	1

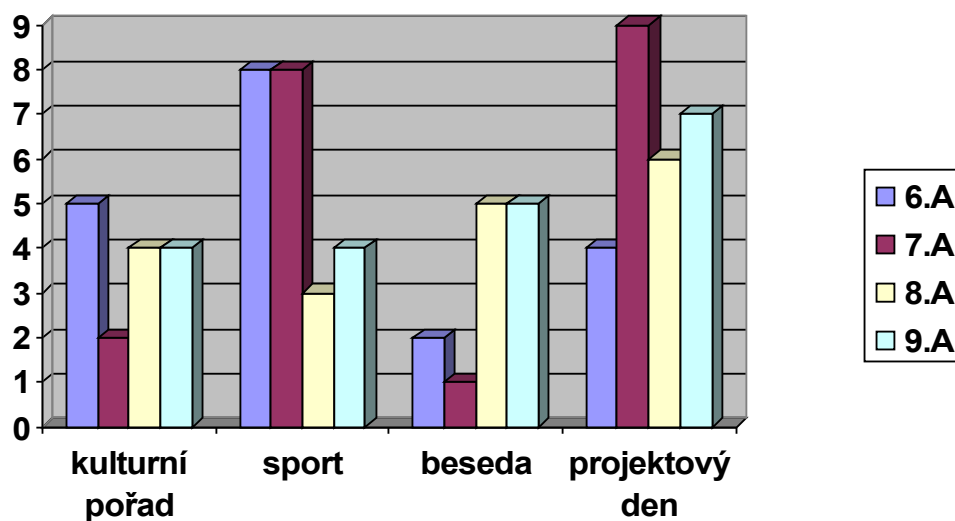

98,70 % žáků udává, že jsou jim nabízeny různé aktivity.

3.4.5. otázka č. 4

V této otázce jsem se chtěla dovědět, které z nabízených aktivit se žákům nejvíc líbí. Z uvedených aktivit měli žáci zaškrtnout nejpřitažlivější.

třída	kulturní pořad	sport	beseda	projektový den
6.A	5	8	2	4
7.A	2	8	1	9
8.A	4	3	5	6
9.A	4	4	5	7
celkem	15	23	13	26

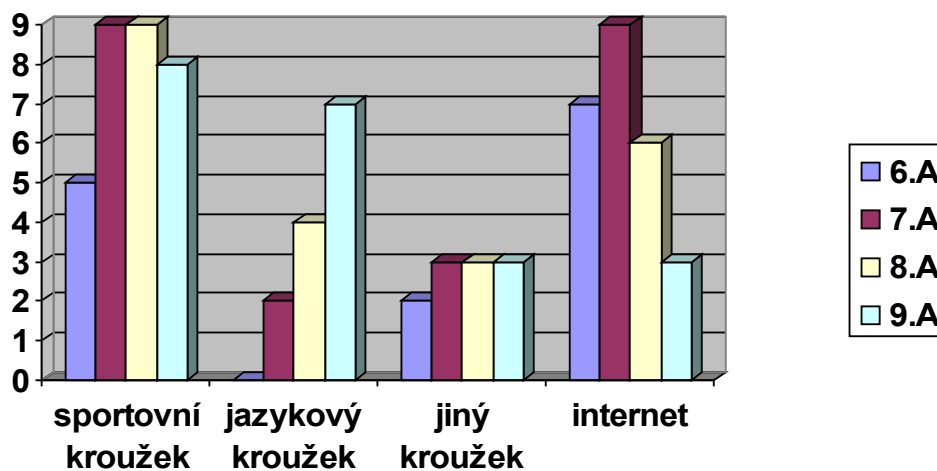

33,76 % dětí považuje za nejpřitažlivější školní aktivitu projektový den. 29,87 % žáků nejvíc láká sport, 19,48 % dětí chodí rádo na kulturní představení a 16,88 % žáků uvádí jako nejoblíbenější besedy s odborníky.

3.4.6. otázka č. 5

V otázce č.5 jsem zjišťovala, jakých mimoškolních aktivit, které škola nabízí, se žáci účastní.

třída	sportovní kroužek	jazykový kroužek	jiný kroužek	internet
6.A	5	0	2	7
7.A	9	2	3	9
8.A	9	4	3	6
9.A	8	7	3	3
celkem	31	13	11	25

V této otázce jsem nepočítala procentuální zastoupení jednotlivých mimoškolních aktivit nabízených školou, protože někteří žáci se účastní několika aktivit.

3.5. VYHODNOCENÍ PŘEDPOKLADŮ A VÝSLEDKU PRŮZKUMU MEZI ŽÁKY 2.STUPNĚ ZŠ

3.5.1. Výskyt šikany

Předpoklad č. 1:

Předpokládám, že se žáci na dané základní škole cítí dobře.

potvrzen

Předpoklad č. 2:

Předpokládám, že se v současné době šikana objevuje ve větší míře u žáků vyšších tříd druhého stupně základní školy.

potvrzen

Předpoklad č. 3:

Předpokládám, že v dnešní moderní době se ve škole vytváří prostředí umožňující i kyberšikanu.

potvrzen

Předpoklad č. 4:

Předpokládám, že většina žáků na základní škole rozumí pojmu šikana.

potvrzen

Předpoklad č. 5:

Předpokládám, že většina žáků vnímá šikanu jako nežádoucí jev.

potvrzen

Předpoklad č. 6:

Předpokládám, že v případě projevu šikany, děti vědí, že se ve škole mohou obrátit na pedagoga.

potvrzen

3.5.2. Preventivní program

Předpoklad č.1 :

Předpokládám, že žáci jsou seznámeni se školním preventivním programem.

potvrzen

Předpoklad č.2 :

Předpokládám, že žákům jsou v rámci prevence nabízeny různé aktivity.

potvrzen

Předpoklad č.3 :

Předpokládám, že v rámci prevence nabízí škola různé školní aktivity.

potvrzen

Předpoklad č.4 :

Předpokládám, že žákům jsou v rámci prevence nabízeny různé mimoškolní aktivity.

potvrzen

3.6. ROZHOVORY S PEDAGOGY

Vzhledem k tomu že funkci výchovného poradce a školního metodika prevence vykonává jeden pedagog, hovořila jsem pouze s ním a ředitelkou školy. S oběma jsem hovořila samostatně. Protože se jednalo o strukturovaný rozhovor, oba respondenti odpovídali na otázky.

3.6.1. otázka č. 1

Má vaše škola vypracovaný preventivní program ?

odpověď ředitelky školy :

Škola má zpracován preventivní program. Tento program je pravidelně hodnocen a aktualizován.

odpověď ŠMP :

Ano, škola má zpracovaný a zaktualizovaný preventivní program.

3.6.2. otázka č. 2

Kdo je s tímto programem seznamován.

odpověď ředitelky školy :

S programem a jeho cíli jsou seznámeni vyučující, výbor SRPDŠ, školská rada, rodiče i žáci.

odpověď ŠMP :

S programem je seznámen celý pedagogický kolektiv, rodiče, žáci a zároveň i všichni záměrní, kteří se s ním mohou seznámit na www.stránkách školy.

3.6.3. otázka č. 3

Kým je program využíván ?

odpověď ředitelky školy :

Podle programu pracuje vedení školy, třídní a ostatní učitelé, žáci.

odpověď ŠMP :

S programem pracují všichni zaměstnanci školy průběžně podle plánu.

3.6.4. otázka č. 4

Jsou některé body programu součástí ŠVP ?

odpověď ředitelky školy :

Jistě, jednotlivé body preventivního programu jsou zařazeny především do průřezových témat. Také rozvoj kompetencí komunikačních, kompetencí sociálních, kompetencí pracovních a kompetencí k řešení problémů jsou podmíněny plněním úkolů preventivního programu.

odpověď ŠMP :

Ano, za zařazení bodů z preventivního programu do školního vzdělávacího programu odpovídaly předmětové komise a metodická sdružení.

3.6.5. otázka č. 5

Jaké aktivity pro žáky škola v rámci tohoto programu nabízí ?

odpověď ředitelky školy :

Pro děti jsou zajištěny kulturní pořady jako třeba Memento Radka Johna, prožitkové semináře, besedy, sportovní turnaje, sportovní aktivity jako je například bruslení na zimním stadionu ve Veselí, pravidelně konané nejen třídní, ročníkové, ale i celoškolské projektové dny. Ve škole dobře pracuje školní knihovna.

V rámci mimoškolní činnosti tu pracuje řada zájmových kroužků, každou středu mohou žáci, pochopitelně za dozoru, pracovat v počítačové učebně na internetu.

odpověď ŠMP :

Pro žáky připravuje škola řadu akcí z oblasti výchovy, výuky, sportu i kultury.

Ve škole pracují zájmové kroužky, které vedou vyučující, existuje internetové středeční odpoledne. Na hale školy jsou umístěny 2 stoly na stolní tenis, je tu vybudovaná lezecká stěna, namalované panáky v pavilonech dětí 1. a 2. tříd, pracuje tu Duhová dílna.

3.6.6. otázka č. 6

Spolupracuje škola v této oblasti s některými odborníky ?

odpověď ředitelky školy :

Škola spolupracuje s řadou odborníků. Jsou to především zaměstnanci PPP a SPC. Velmi dobrá je spolupráce s kurátory, s Policií ČR i s Městskou policií, s okresním metodikem prevence, s týnskou Charitou, romským poradcem při Městském úřadě. Spolupracujeme i se všemi organizacemi města, které zajišťují využívání volného času dětí. Je to Městská knihovna, Dům dětí, Městské kulturní středisko, Městskou galerii U Zlatého slunce, městské muzeum, občanské sdružení Pomoc přírodě a mnoho dalších. Nerada bych na někoho zapomněla. Pochopitelně spolupracujeme se všemi školskými zařízeními.

odpověď ŠMP :

Spolupráce pochopitelně existuje, je velmi dobrá. Kromě OMP, kurátorky, PPP, SPC, všech školských zařízení spolupracujeme v podstatě se všemi organizacemi města.

3.6.7. otázka č.7

Vyskytuje se na vaší škole šikana ?

odpověď ředitelky školy :

Nedělám si iluze, že jsme škola bez šikany. Jako všude, určitě existuje i tady. Domnívám se ale, že žáci jsou dostatečně poučeni, že vědí, co je šikana. Neustále je jim zdůrazňováno, oznámit šikanu není žalování. Pochopitelně řešíme různé potyčky, zatím se nevyskytly případy, kdybychom museli volat Policii ČR.

odpověď ŠMP :

Asi ano, jako na všech ostatních školách. Žádný vážnější případ však škola neřešila, zvládla vše zatím sama bez pomoci odborníků. Vzhledem k tomu, že rodiče na začátku školního roku dostali Rady rodičům, které jsou zpracovány pro všechny ročníky, myslím, že by i oni upozornili na nežádoucí jevy.

3.6.8. otázka č. 8

Obáváte se kyberšikany ?

odpověď ředitelky školy :

Obavy pochopitelně máme. Dnes jsou v podstatě všechny děti, dokonce i žáci 1.tříd, majiteli mobilů. Pojem kyberšikana je dnes pojmem živým. Děti mají sice ve školním řádu zakázáno používat mobil ve vyučování, přesto toto nedodržují. Proto vítám signály z MŠMT, že zákaz používání mibilů ve škole najde oporu v zákoně.

odpověď ŠMP :

Náznaky kyberšikany se objevily, obavy pochopitelně máme. Děti mobily vlastní, chtějí být zajímavé, pravděpodobně budou napodobovat mediálně uváděné příklady.

3.6.9. otázka č. 9

Jak kvalifikované pedagogy pro tuto oblast máte ?

odpověď ředitelky školy :

Náš metodik školní prevence má plnou kvalifikaci podle zákona. Je členem protidrogové komise při MÚ, spolupracoval při tvorbě protidrogové strategie města. S jeho prací jsem spokojena.

odpověď MŠP :

Jsem vystudovaný výchovný poradce a vystudovaný pedagog pro sociálně patologické jevy.

4. ZÁVĚR

Ze získaných poznatků jsem ve své práci dospěla k závěru, že šikana se týká celé společnosti. V současné době patří šikanování k vážným výchovným problémům a záleží na společnosti, jaké k tomuto negativnímu jevu zaujme stanovisko. Je nutné si uvědomit, že objektem šikanování je člověk, jeho osobnost, týká se tedy i jeho nadějí, jeho budoucnosti.

Šikana není novodobým problémem. Pro svou skrytost a rafinovanost nabývá nebezpečných rozměrů. Je důležité uvědomit si, co je šikana, umět rozlišit rozdíl mezi škádlením, chlapeckou rvačkou a šikanováním. Podstatné je naučit šikanovaného jedince nebát se někomu svěřit. Každodenní trpělivostí a osvětou jsme schopni dítě připravit na řešení nebezpečných situací, které se šikanou souvisí. Dítě však musí vědět, že ho máme rádi, stojíme na jeho straně a budeme se mu všemi silami snažit pomoci.

V teoretické části své práce jsem se snažila vysvětlit co je šikana, jak se projevuje, co její příčinou, kdo je obětí a kdo agresorem. Pozornost jsem věnovala popisu osobnosti iniciátorů a obětí šikany, včetně typů a osobnostních charakteristik. Za velmi důležité považuji včasné objevení výskytu šikany. Rodiče a pedagogové by měli již na základě prvních příznaků v chování dítěte, rozpoznat jeho strach, jeho obavy.

Pokusila jsem se zaznamenat spouštěcí mechanismy šikany, podmínky jejího vzniku, ale i proměny jednotlivců i celé skupiny. Současně jsem uvedla mnohostranné dopady šikanování a informace o tom, jak školy proti šikaně mohou zasáhnout.

V závěru teoretické části jsem se zabývala prevencí proti šikaně, uvedla zodpovědnost školy a nastínila nutnost vytvoření vlastních preventivních programů proti šikaně i existenci intervenčních programů.

V praktické části jsem se zabývala jednak výskytem šikany na dané škole a využíváním preventivních programů. Zajímal mě zejména pohled žáků na šikanu a na školou jim předkládané aktivity. Snažila jsem se najít odpovědi na své hypotézy, které jsem uvedla na začátku praktické části. Výsledky, které jsem získala použitím anonymních dotazníků, jsem uspořádala do tabulek a barevných grafů. V rámci svého výzkumu jsem uskutečnila strukturované rozhovory s výchovným poradcem a školním metodikem prevence v jedné osobě s ředitelkou dané školy. Jejich odpovědi jsou uvedeny ke konci mé práce.

Na základě svého výzkumu jsem došla k závěru, že šikana se na dané škole vyskytuje v menším měřítku. Svědčí o tom jak výsledky dotazníku pro žáky tak přiznané zkušenosti pedagogů. Také výsledky šetření odborníků, které byly provedeny na této škole, potvrzují mé zjištění. Obavu vedení školy a školního metodika prevence z kyberšikany považuji za oprávněnou. Většina dětí, s nimiž jsem se ve škole setkala, měla u sebe mobilní telefon, o přestávkách si posílali SMS zprávy, poslouchali hudbu, telefonovali si.

Výzkum na dané škole potvrdil můj předpoklad, že škola má zpracovaný preventivní program. Zjistila jsem, že s ním škola pracuje, že žákům v jeho rámci nabízí různé školní i mimoškolní aktivity. Žáci tyto aktivity přijímají, většinou jsou s nimi spokojeni.

Problematika šikany, zejména pak v současné době rychle se rozvíjející kyberšikany, je velice široká. Lze na nahlížet z mnoha pohledů. Má práce by měla být jakýmsi shrnutím základních poznatků o zmiňovaném jevu, měla by informovat o využívání preventivních programů na dané ZŠ, o práci pedagogů v prevenci proti sociálně patologickým jevům. Domnívám se, že téma je natolik široké, že by bylo zajímavé hlubší zpracování této uvedené problematiky.

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČERMÁK, I. *Dětská agrese*. Brno: CERM, 1998. ISBN 80-7204-098-7.

ČERMÁK, I. *Lidská agresivita a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.

MALÁ, E., RABOCH, J., SOVÁK, Z., *Sexuálně zneužití dětí*. Praha: Psychiatrické centrum, 1995. ISBN 80-85-85121-99-9.

PÓTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-901896-5-2.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3.vyd., rozš. a přepr. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Internetové odkazy:

<http://www.sikana.cz/msmt-pok2000.html>

<http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-projektu-mis/19-projekt-2005-2007>

<http://www.kultura.blog.cz/clanek-mesice-sikana>

6. SEZNAM PŘÍLOH

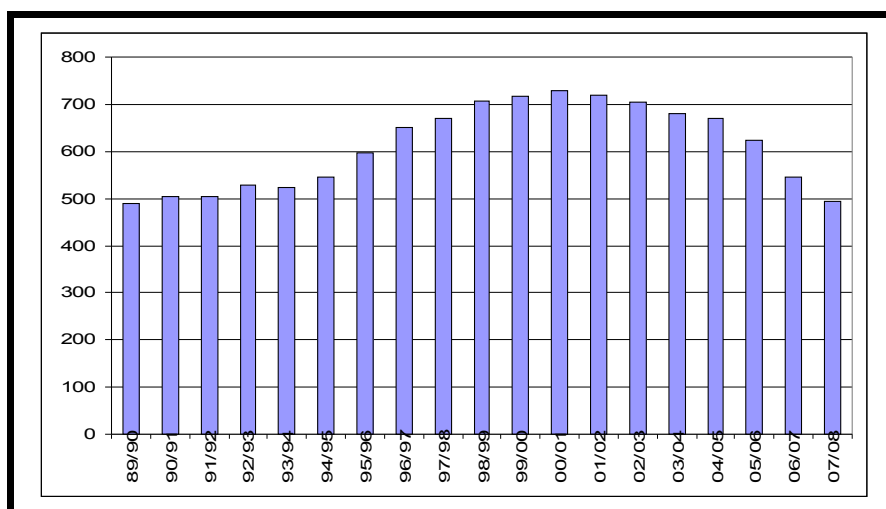
1. Informace o škole.
2. Otázky uvedené v dotazníku č. 1.
3. Otázky uvedené v dotazníku č. 2.
- 4 .Otázky strukturovaného rozhovoru.
5. Část preventivního programu ze str. 3 na dané škole.
6. Část preventivního programu ze str.5 na dané škole.

INFORMACE O ŠKOLE

2.1. Charakteristika školy

Škola je plně organizovanou základní školou s 1. a 2.stupněm. Do školy byli v roce 1995 integrováni žáci rušené zvláštní školy. Tito žáci se učí ve 2 speciálních třídách. Zařazeni jsou v nich žáci s lehkým mentálním postižením. Od roku 1996 jsou jednotlivá pracoviště školy dislokována do dvou budov. Součástí školy je školní družina, školní jídelna a výdejna obědů.

2.2. Vývoj počtu žáků

2.3. Zaměstnanci školy

Ve škole pracuje v současné době tříčlenné vedení školy (ředitelka , statutární zástupce ředitelky školy, zástupkyně ředitelky školy, 34 učitelů, 3 vychovatelky, 2 technickohospodářští pracovníci, 8 správních zaměstnanců a 8 zaměstnanců školní jídelny.

Ve škole je ustavena funkce výchovného poradce i školního metodika prevence. Obě tyto funkce vykonávají plně kvalifikovaní pedagogové.

OTÁZKY UVEDENÉ V DOTAZNÍKU Č. 1

1. Jak se cítíš ve škole ?
vyber odpověď : bezvadně - bez problémů - ujde to - škola mě nebaví
2. Chodíš rád do této třídy ?
vyber odpověď : ano velmi - spíše ano - spíše ne - ne
3. Patříš ve třídě do nějaké party ?
vyber odpověď : ano – ne
4. Jestliže máš vlastní mobil, nosíš ho do školy ?
vyber odpověď : ano – ne – nemám mobil
5. Pokud máš mobil, vypínáš ho při vyučování ?
vyber odpověď : vypínám ho - vypnu na příkaz - mobil nevypnu
6. Víš, co je šikana ?
vyber odpověď : ano – ne
7. Byl jsi někdy svědkem šikany ?
vyber odpověď : ano – ne
8. Pokud jsi se setkal se šikanou, kdo byl šikanován ?
vyber odpověď : já sám - kamarád – neznámý - neviděl jsem šikanu
9. Komu jsi o šikanování řekl ?
vyber odpověď : kamarádovi – doma - ve škole – nikomu
10. Víš, co máš udělat, když jsi svědkem šikany ?
vyber odpověď : ano – ne
11. Měli by být útočníci potrestáni ?
vyber odpověď : ano - ne

OTÁZKY UVEDENÉ V DOTAZNÍKU Č. 2

1. Víš o tom, že je na škole vytvořen preventivní program ?
vyber odpověď : ano - ne

2. Byl jsi s obsahem tohoto programu seznámen ?
vyber odpověď : ano - ne

3. Jsou vám v rámci programu prevence nabízeny nějaké školní aktivity
(sportovní, kulturní, výukové) ?
vyber odpověď : ano – ne

4. Která ze školních aktivit je pro tebe nejpřitažlivější (zaškrtni jen jednu)
vyber odpověď : kulturní pořad – sport – beseda – projektový den

5. Jakých mimoškolních aktivit, které ti škola nabízí, se účastníš ?
vyber odpověď : sportovní kroužek – jazykový kroužek – jiný
kroužek - internet

OTÁZKY STRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

1. Má vaše škola vypracovaný preventivní program ?
2. Kdo je s tímto programem seznamován ?
3. Kým je program využíván ?
4. Jsou některé body programu součástí ŠVP ?
5. Jaké aktivity pro žáky v rámci tohoto programu škola nabízí ?
6. Spolupracuje škola s některými odborníky ?
7. Vyskytuje se na vaší škole šikana ?
8. Obáváte se kyberšikany ?
9. Jak kvalifikované pedagogy pro tuto oblast máte ?

ČÁST ŠKOLNÍHO PREVENTIVNÍHO PROGRAMU – STR. 3

Cílem primární prevence je zvýšení odolnosti dětí vůči sociálně patologickým jevům.

Zaměřit se na:

1.- 3.ročník :

- včasný začátek preventivních aktivit = žáci by měli pojmenovat rizika spojená s kouřením, pitím alkoholu, zneužíváním léků a užíváním drog
- trénování odolnosti a kvality postojů = zvyšování zdravého sebevědomí žáků, odmítání návykových látek, jak udržovat zdraví, nácvik vzájemné úcty, důvěry a sebeúcty, pravidla soužití mezi žáky a učiteli, vyjádření svého názoru, schopnost pracovat v kolektivu, nutná spolupráce s MŠ = včasné odhalení specifických poruch učení

4. - 5.ročník :

- výchova k zdravému životnímu stylu = stav tělesné, duševní a sociální pohody, zdraví jako základní lidská hodnota, zdravotní a sociální rizika návykových látek, dodržování životosprávy a řešení stresových situací
- rozvoj etického a právního = základní mezilidské vztahy, projevy lidské nesnášenlivosti, vědět, na koho se obrátit při poškozování svých práv, protiprávnost šikany a násilí, rozvoj schopnosti diskutovat, řešit problémy a konflikty

6.ročník :

- komunikační schopnosti a emoční stavy = aktivní naslouchání, důvěryhodnost, tolerance, pravidla soužití třídní komunity, odlišné názory a zájmy a odlišné způsoby chování a myšlení
- zdravý životní styl, alkohol a kouření = schopnost zhodnotit vhodné a nevhodné zdravotní návyky, umět vysvětlit své postoje a chování z pohledu zdraví

7.ročník :

- drogy, závislost psychická a fyzická, důvody užívání a zdravotní účinky, možnosti pomoci, chorobné hráčství, virtuální drogy = umět diskutovat o zneužívání drog, trénink umění „ říci ne „,
- trestní problematika, zvládání náročných fyzických a duševních situací = odpovědnost za vlastní rozhodnutí, vyrovnávání se s neúspěchem, obrana před manipulací, řešení neshod se spolužáky nenásilným způsobem, tolerance k menšinám

8. - 9.ročník :

- odmítání drog, výskyt drog ve společnosti, droga – sex – AIDS = přijímání svobodných a odpovědných rozhodnutí, schopnost odolávat nebezpečím a krizím, přehled životních rizik, protiprávnost zneužívání dětí
- náboženské sekty, formování zdravých životních postojů, intolerance a rasismus = společenské vztahy, vliv reklamy, respektování odlišných názorů či zájmů lidí, dokumenty upravující lidská práva a právní ochrana dětí, orgány právní ochrany občanů, protiprávní jednání a odpovědnost za protiprávní činy, duševní hygiena a relaxace
- komunikace se specializovanými službami = kde hledat odbornou pomoc, linky důvěry, krizová centra, odmítání brutality v médiích, rozhodování v situacích ohrožení

ČÁST ŠKOLNÍHO PREVENTIVNÍHO PROGRAMU – STR. 5

Aktuální úkoly – školní rok 2008/2009

1. informace

- seznámením s plánem Škola bez drog
říjen zodpovídá ŠMP
- informovat pracovníky školy o způsobech řešení krizových situací
(výskyt sociálně patologických jevů)
průběžně zodpovídá: ŘŠ, ŠMP
- informovat pedagogy o poznatcích ze seminářů
průběžně na provozních poradách zodpovídá: ŠMP
- informovat ostatní zaměstnance školy
průběžně zodpovídá: ŠMP
- informovat o preventivních aktivitách pořádaných odbornými
zařízeními (PPP, K-centrum, Policie ČR ...)
průběžně zodpovídá: ŘŠ, ŠMP

2. orientace na rodiče

- informovat výbor SRPDŠ
při výborových schůzích zodpovídá: ŠMP, ŘŠ
- informovat členy školské rady
září zodpovídá : ŠPP, ZŘŠ
- informovat rodiče při třídních schůzkách
zodpovídá: TU
- uskutečnit besedu s rodiči žáků 3. - 7. tříd
březen zodpovídá: ŠMP
- zaměřit pozornost na rodinné prostředí žáků
odpovídá: TU

3. orientace na žáky

- uskutečnit besedy – OMP, Policie ČR, ZÚ ČB,
OPD při MÚ zodpovídá ŘŠ, ŠMP

